

Nogle historiske Oplysninger om Søby-Turup Sogne i Baag Herred.

Af J. C. A. Carlsen-Skiødt.

I.

SØBY SOGN

Søby-Turup Kommune havde ved Folketællingen i 1931 ialt 1176 Indbyggere, i 1921 var der 1112. Ved den sidstnævnte Tælling var der i Søby Sogn 407 Personer, i 1850 405 og i 1801 298, saa nogen særlig stor Tilvækst har der ikke været i det sidste halve Aarhundrede. Sognet har et Areal af 923 ha, deraf 6 ha Skov, og i 1921 var der 83 Gaarde og Huse. Af Byer findes kun to: *K i r k e - S ø b y* med Kirke, Præstegaard, der er en nyere Bygning, Skole og Købmandshandel; og *S ø b y* ved den ca. 4—5 ha store Sø. Desuden findes enkelte spredte Bebyggelser, som Gaasemosehuse, Tyllegaarde og Øksnebjerg. Efter at Herregaarden „Skovgaarde“ i 1922 delvis er blevet udstykket, er her opført 11 Statshuse, som benævnes Skovgaarde Huse.

Kort over Søby-Turup Sogne.

Ved Landevejen fra Assens til Odense, som gennemskærer Sognet, ligger den gamle *Tylle Kro* (1600 skreves *Thyllit*); Kroens nuværende Bygninger stammer fra ca. 1875 og er opførte efter en Brand.

Foruden Hovedgaarden Skovgaarde er der i Sognet endnu bevaret enkelte ældre Bygninger, der nok er værd at tage i Øjesyn. I Kirke-Søby findes saaledes „Jørgen Holgersens Hus“, som Nationalmuseet har ladet fotografere, og den op til Kirkegaarden liggende gamle Degnebolig har ogsaa delvis bevaret sit oprindelige Præg, selv om senere Tidens Reparationer har ændret noget i den gamle Stil.

Da Biskop Jacob Madsen i 1589 visiterede i Søby, oplyser han, at der var en Vejrmølle i Sognet (formentlig Øxnebjerg Mølle), og at den tilhørte Henrik Norby til Skovgaarde. Denne Mølle eksisterer endnu, men hører til Gamtofte Sogn.

Jorderne i Søby Sogn er frugtbare, men stærkt bakkede. De højeste Punkter er Skovbjerg 97 m, Store Øxnebjerg 84 m, Uglebjerg 95 m, m. fl.

Skovgaarde.

Skovgaarde er en gammel Hovedgaard, der 1466 tilhørte Væbner Verner Pedersen, som var gift med Kirsten Jensdatter. Deres Datter blev gift med Laurids Pedersen (Norby), der vistnok 1496—1500 var Hofsinde hos Dronning Christina, og ved sit Giftermaal blev han Ejer af Skovgaarde. Han var den første af Slægten Norby, der blev knyttet til Skovgaarde. 15. August 1523 nævnes han som Vidne ved Baag Herredsting. Sønnen, Oluf Lauridsen Norby, der arvede Gaarden efter sin Fader, var Væbner 1526, da han omtales som Vidne ved Baag Herredsting, og i Huitfeldts Danmarks Riges Historie nævnes han blandt de Adelsmænd, der 1528 skulde følge Kongen ud af Landet. I 1535 udstedte han ligesom Broderen, Peder Lauridsen Norby til Urup, et Troskabsbrev til Kong Christian III. Oluf Norby var gift med Maren Henriksdatter af Slægten Sandberg.

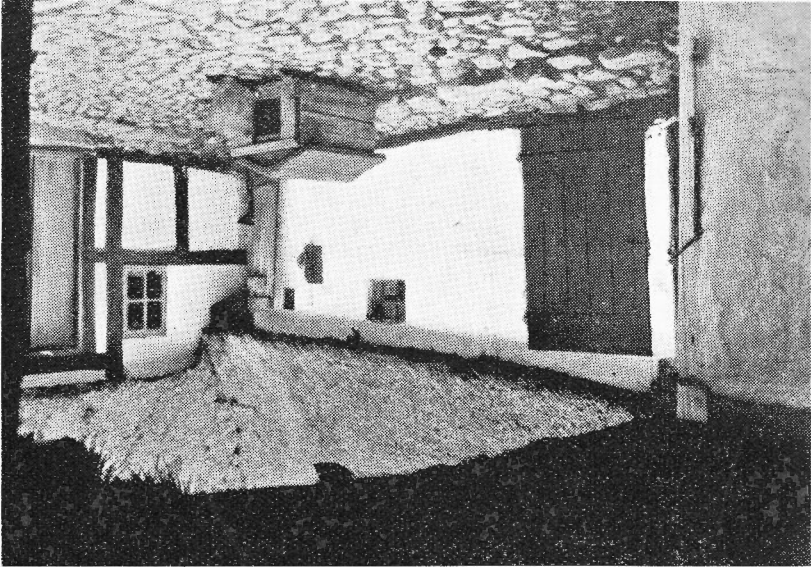
Deres Søn, Henrik Norby, overtog Skovgaarde, hvorimod en anden Søn, Peder Norby, ejede Urup efter Farbroderen, eller maaske kun en Part deraf. Han sagsøgte 1593 nogle Bønder, der paa Øster Herredsting havde stræbt ham efter Livet.¹⁾ Den 9. April 1595 dræbte han i Odense sin egen Karl og dømtes 13. Juli s. A. fra Livet. Han blev henrettet foran Københavns Slot 23. Juli 1595.

Han blev gift 1588, da han udstedte Morgengavebrev til Dorthe Bendiksdatter Rosenkrantz. Der var tre Børn i Ægteskabet. Datteren Maren giftede sig med Christian Tordsøn (der

¹⁾ Jydske Tegnelser IV. 426.

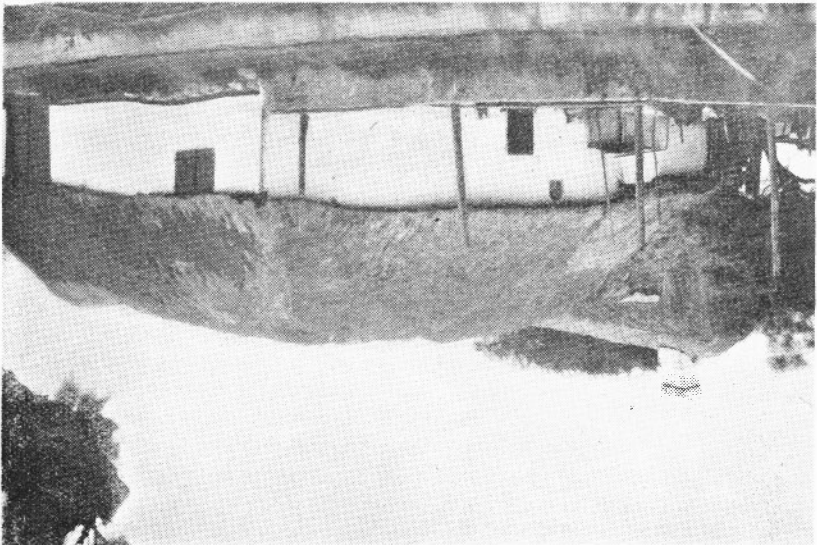
Jørgen Holgersens Hus i Kirke-Søby.

Fot. af K. Udall. Dansk Folkemuseum, 1925.

Jørgen Holgersens Hus i Kirke-Søby.

Fot. af K. Udall. Dansk Folkemuseum, 1925.

Tylle Kro.

var ufri), og deres Efterkommere i ottende Led lever i Jylland, i Kolding og paa Koldingegnen.

Da Henrik Norby døde 1594, overtog hans Søster, Magdalene Norby, Skovgaarde. Ved hendes Død 1601 overgik Gaarden til hendes Brodersøn, Oluf Norby, der vistnok solgte den til Jørgen Brahe, som saa igen mageskiftede den til Jomfruerne Karen og Hilleborg Bille for Bisbo eller Bispbo, det nuværende Brahesborg, og dermed gik Skovgaarde bort fra Slægten Norby. 1660 afhændede de to Søstre Bille Skovgaarde til deres Søstersøn, Jørgen Hartvigsen, idet de dog betingede sig at maatte blive boende paa Gaarden, saalænge de levede. Jørgen Hartvigsens Enke, Kirsten Rothkirch, købte i 1670 Skovgaarde af sin afdøde Husbonds Søsken og ægtede derefter Amtmand Erik Steensen der døde 1701. Gaarden overgik derefter til Datteren Barbara Kirstine Steensen, gift med Oberst Mogens Holch, der døde 1712. I sin Enkestand opførte hun 1721 en Hovedbygning af Bindingsværk. Ved hendes Død 1755 blev Skovgaarde solgt for 27240 Rigsdaler til Grev Chr. Rantzau til Brahesborg, og Gaarden forblev nu i den Rantzauske Familie indtil 1922, da den sammen med Øksnebjerggaarden solgtes til Forpagter Aug. Kjær, og Størstedelen afgaves til Udstykning.

Ifølge Grev Erhard Rantzaus Disposition af 4. September 1828 var den tidligere forenet med det grevelige Rantzauske Forlods.

Hovedbygningen er den af Barbara Kirstine Steensen i 1721 opførte Bygning, som dog i 1863 har faaet tilbygget en Frontespice. Nu ejes Skovgaarde af Proprietær N. Christoffersen. Før Udstykningen havde Gaarden et Jordtilliggende af 168 ha og en Ejendomsskyld paa 300,000 Kr., nu er Ejendomsskylden 142,000 Kr. — Ved Skovgaarde har der tidligere været en berømt Sundhedskilde, kaldet „Guldkilden“, den er omtalt i det 18. Aarhundrede. En anden Mærkelighed i Søby Sogn omtales i Pontoppidans Atlas saaledes: „Af en Mose lige ud for Skovgaarde Hovmark paa Vedtofte Mark, Trelle Mose kaldet, observeres, at naar Vandet stiger, stiger Kornet i Pris, hvilket i mange Aar skal være observeret.“²⁾ I vore Dage virker dette „Barometer“ dog ikke mere paa den Maade.

Søby Kirke.

De første Kirker i Danmark byggedes samtidig med, at Kristendommen kom her til Landet. Disse ældste Kirker var yderst tarvelige Træbygninger, hvor Væggene enten var opførte af Halm og Rør eller havde lerklinede Risfyldinger. Taget var ligeledes af Halm. I et biskoppeligt Brev af 14. eller 21. Juli 1278 angaaende Aflad og Gaver til Nybygning af Kirken ved Hellig Thøgers Kloster i Vestervig i Thy, siges der om Hellig Thøger, der var født i Thyringen og døde noget før 1067, at han, efter et Ophold først i England og derefter i Norge som Olaf den Helliges Kapellan, kom til Thy, hvor han ved Vestervig byggede en Kirke af Ris og Kviste og omvendte mange Hedninger.³⁾ Begyndelsen til den nu saa pragtfulde Vestervig Kirke har altsaa været en ringe Træbygning med lerklinede Vægge.⁴⁾

Noget senere — i Aarene 1100—1200 — blev de ældste Stenkirker byggede, og for Fyns Vedkommende i Reglen af raa Kampesten, hvilket endnu kan ses i de ældste Partier af de gamle Kirker. Paa Fyn er ca. 85 pCt. af samtlige Kirker opførte af Kampesten, men af disse er kun henved et halvt Hundrede byggede af tilhugne Kampesten (Kvadre); Kirkens Sokkel er ofte af hugne Kvadre, selv om Murene er af raa Kamp.

Der foregik et stort Kirkebyggeri i Danmark i den ældre Midaldalder; 10—20 Kirker blev opførte om Aaret. Disse ældste Kirker havde fladt Bræddeloft, der senere afløstes af indbyggede Hvelvinger. Efterhaanden, som Befolkningstallet voksede, blev

²⁾ Pontoppidan VI. S. 654.

³⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. 4. Bind.

⁴⁾ Den sidste Kirke her i Danmark, som havde Straatag, var Oksbøl gamle Kirke i Vestjylland; den blev nedrevet 1891. I sin Fortælling „Kirken med Straatag“ (udkom 1858) omtaler Digteren Thomas Lange den gamle nu forsvundne Kirkebygning.

Søby Kirke.

Kirkerne udvidede ved Tilbygninger; som Regel skete dette paa den Maade, at Langskibet forlængedes imod Øst og afsluttedes med et nyt Kor, der ofte havde en halvrund Form (Apsis).

Kirkernes Vaabenhuse, Taarne, Kapeller og Sakristier er byggede langt senere; adskillige af disse Tilbygninger er først opførte efter Reformationen. Byggematerialet er her ofte røde Munkesten.

20 fynske Kirker er byggede i den senere Middelalder i Spidsbuestil, f. Eks. Brændekilde, Aasum, Mesinge m. fl. Af Danmarks 1700 Landsbykirker stammer 1600 fra Middelalderen; efter Reformationen er forholdsvis faa ny Kirker opførte.

Søby Kirkes ældste Del, nemlig Skibets vestlige Del — 3 Hvelvingsfag — stammer fra den tidligere Middelalder og er opført af utilhugne Granitsten. Kirken, der er en saakaldt Langhusbygning, er senere udvidet paa den Maade, at det gamle Kor er nedrevet, og Skibets Sidemure er forlænget imod Øst, saa der nu er 4 Krydshvelv. Skibet er udvendig cementpudset. Paa Sydsiden er 4 senere indsatte spidsbuede, blyindfattede Vinduer; Nord-siden har ingen Vinduer. Gulvet er i Midtergangen smaa, gule Mursten, men i Stolestaderne er Brædder; tidligere var ogsaa her Murstengulv. Taarnets nederste Del er gammelt Kampestens Materiale, medens det øvrige er opført af Munkesten; Gavlene vender mod Syd og Nord og er forsynet med Blindinger. Skibets Tagværk er af Eg, hvorimod Taarnets er af Fyr og har Aarstallet 1865; men dette maa formentlig hentyde til en Reparation. Kirkens Tag er Skifer, Taarnets er Tegl.

Kirken har kun een Klokke, som er ophængt ved Taarnets nordre Mur, og den bærer følgende Indskrift: „Støbt af J. C. og H. Gamst, København 1818.“ Paa den forrige Klokke stod: „Cancelliraad og Amtmand Erich Steensen 1687.“

Vaabenhuset paa Nordsiden er af gammelt Granitmateriale; det har Bjælkeloft og Skifertag.

I 1879 har Skib, Taarn og Vaabenhus været underkastet en uheldig Restaurering; ved den Lejlighed skal Østgavlen være flyttet nogle Alen imod Øst; den har nu 11 Kamme med 3 spidsbuede Blindinger af smaa Mursten.

Altertavlen er udskaaet i Egetræ og stammer fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede; i Midten er indsat et nyere Billede (Kristus i Krybben), indfattet af to fremstaaende korinthiske Søjler. Til Siderne for Alterbilledet er to aflange Felter med paa-malede Indskrifter, til venstre: Fadervor, og til højre: Nadverordene.

Ovenover Alterbilledet staar: „Gud er Kærlighed.“

Alterbordet er nyt.

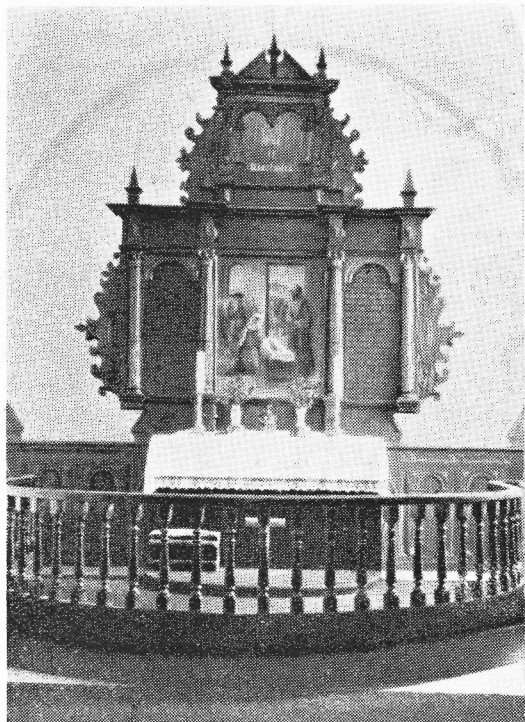
Alterstagerne er af Malm, men uden Aarstal og Indskrift.

Kalken er af Sølv.

Tæt under Bægeret staar følgende Bogstaver: J. H. E. S. V. S. (Jesus). Paa Bægeret er indgraveret: „Haver Givet Dette Til Søby Kiercke. — Mogens Holch — Barbra Christina Stensen 1709“, samt tilhørende Vaabenmærker paa Foden. En lille Sygekalk har denne Indskrift: „Tilhører Søby-Turup Pastorat 1837. P. Larsen“. Oblatæskan er af Sølv.

Prædikestolen er udskaaet Egetræ og fra samme Tid som Altertavlen, Underdelen dog muligvis nyere.

Døbefonten, som er af graa Granit, er gammel romansk, men

Søby Kirkes Kor.

er i 1879 ophugget paany. Den har Menneskehoveder og Planteslyngninger. Fodstykket er firkantet. Daabsfadet er af Messing og antagelig et Stykke Nürnbergerarbejde fra det 16. Aarhundrede; i Midten er en Fremstilling af Spejderne, der kommer til Kanaan; Personerne er iførte Dragter fra det 16. Aarh. Nogle latinske Bogstaver paa Fadet synes uden Mening. Paa Bunden er indgraveret: „Erich Stensøn Erichsøn, — Fru Kirsten Rothkirch. Gifvet til Søby Kierche 1675“, samt to Vaaben. Daabskanden, der er af Tin, er temmelig ny; den bærer under Bunden Odense Stempel samt Bogstaverne E. S.

I 1589, da Biskop Jacob Madsen visiterede i Søby, stod Fonten i Taarnet, nu staar den under første Bue fra Øst.

Paa den nordre Væg er ophængt et stort i Egetræ skaaret sen-gotisk Krucifiks.

Præste- og Degnestol paa begge Sider af Alteret samt de almindelige Stolestader er fra Begyndelsen af 17. Aarhundrede. Paa et Brudstykke af et Endestykke til et Stolestade findes Aars-tallet 1497, og i Degnestolen staar indridset: Degnens øverste Kovinde Stade 1639. Paa Degnepulten staar 1574.

Ved Indgangen fra Vaabehuset staar en tarvelig jernbeslaet Kirkeblok.

I Vestenden af Skibet er opstillet en lille Ligsten, alle Aars-tal er afslidte, men saa vidt det kan læses, staar der: „Her ligger begravet hederlig og vellerd Mand, Her Severin Hansøn Hintz-holm, Sognepræst til Søbye og Thurup Kircher, som døde Ano Dni 16 . . . . . Hustruer Abel Pedersdaatter, som døde Ano Dni 16 . . .“

Ligstenen er over Præsten Søren Hansen Hindsholm, død 1641, og hans to Hustruer.

Paa en anden Ligsten, indmuret i Taarnets indvendige Nord-væg, er Skriften saaledes slidt, at den er ulæselig.

Da Jacob Madsen visiterede i Søby 12. Oktober 1589, var der en anden Altertavle: „Den unge oc gamle sætter Kronen paa Jom-fruen.“ Den Gang var en Del af Kirken tækket med Bly; der fandtes et Skriftehus paa Kirkens Nordside, og der var en Kirke-lade med en Stald, men disse Bygninger er nu forsvundne.

Kirken er selvejende fra 1907.

Søby Hospital.

1735 oprettede Barbara Kirstine Steensen, Enke efter Oberst Mogens Holch, et Hospital for 4 fattige Personer. Bygningen brændte 1910, men blev ikke genopbygget. Forsikringssummen lagdes til Legatkapitalen og Grundarealet blev lagt til Kirkegaar-den. I Fundatsen af 17. Oktober 1735 hedder det: „ . . . et lidet Hus ved Kirken, hvor fattige kan nyde Logement og desuden en

Stue, hvor Degnen kan holde Skole udi. Til de fattiges Underhold indsættes 400 Slette Daler i Skovgaard, og foruden skulde de fattige have 4 Skæpper Rugmel, 4 Skæpper Bygmel, der uddeles tillige med Renten i to Terminer (Pinse og Mortensdag). Skovgaard skal drage Omsorg for, at Huset ikke ruineres, men holdes i god Stand.“⁵⁾

Fru Barbara Steensen oprettede ogsaa et Legat paa 100 Rigsdaler til daværende og senere Præster „til Hjælp og Lindring.“⁶⁾

Søby-Turup ældste Kirkebog er paabegyndt 1696; foruden de almindelige Optegnelser om fødte, døde, viede o. s. v. er i en af Kirkebøgerne noteret, at ifølge Stistrups Legatregnskab er den første Bibel (fra dette Legat) sendt til Søby-Turup Sogne 1772 og givet til Hans Andersen i Sø-Søby. Den næste Bibel fik Anna Baltzars i Turup 1775, og 1786 „bekom Berte Lauritzen i Søby en Bibel og en af Scrivers“. (Scrivers Sjæleskat?)

Præster i Søby-Turup.

Før Reformationen var Søby (Kirkesøby) et selvstændigt Sognekald, men under 9. Januar 1555 fik det som Anneks tillagt Turup, der indtil da vistnok havde været Anneks til Hølevad. Af Præster ved Søby Kirke før Reformationen nævnes en *Hr. Matthias*, der levede 1345, og ved Turup Kirke, før den blev Anneks til Søby, omtales en *Hr. Anders*, men ellers vides intet nærmere om Forholdene i den Tidsperiode.

Følgende har været Præster efter Reformationen:

1. *Hans Hansen* var den første lutherske Præst; han blev ansat 15 . . . (Aarstallet vides ikke) og var i Embedet i 35 Aar.

2. *Hans Knudsen Alsing* var født i Vends Herred 1530. Han var først kun Præst for Søby, men kort efter hans Kaldelse blev Turup forenet med Kirkesøby ved Christian III.s Brev, dateret Nyborg Onsdag efter Hellig tre Kongers Dag 1555. Han var gift med Kirstine Christensdatter Schytte af Assens. Hans Opførsel og øvrige Forhold var saaledes, at Herremanden Henrik Norby til Skovgaarde i 1577 klagede til Biskoppen over hans „utilbørlige Levned og Lærdom og begærede, at der maatte raades Bod derpaa“. Hvad der blev gjort ved Sagen dengang, vides ikke; men at der ikke skete nogen Forandring til det bedre i Præstens Forhold, fremgaar af, at da Biskop Jacob Madsen i 1589 holdt Visitats i Sognet, maa han skrive: „Han (Præsten) forliges ilde med sin Kone Kirstine, som var Hr. Christen Schyttes Datter i Assens,

⁵⁾ Baag Herreds gejstlige Justitsprotokol.

⁶⁾ Baag Herreds gejstlige Justitsprotokol.

og han trællede saaledes, at han glemte sine Studeringer.“ Det blev saa paalagt ham at holde Kapellan og Hr. Hans blev antaget som Medhjælper; da denne senere afgik ved Døden, efterfulgtes han af Hr. Mads, og da han blev kaldet til Køng, kom Hr. Søren, der blev Sognepræst ved Alsings Afgang.

Da Alsing stadig var den samme, blev der skredet fastere ind fra Biskoppens Side. Først maatte han afstaa Søby Kald til sin senere Eftermand, men fik foreløbig Lov til at beholde Embedet i Turup, ligesom han ogsaa skulde prædike i denne Kirke. Den 21. Januar 1591 blev der imidlertid truffet den Ordning, at Hr. Hans Alsing tog (eller fik) sin Afsked imod et aarligt Vederlag af 6 Ørter Byg, 3 Ørter Rug, 2 Lam, 2 Læs Halm og 2 Rigsdaler. Han flyttede nu til Assens, hvor han med Hustru og 9 Børn levede i stor Fattigdom, og for at opretholde Livet gik han omkring og tiggede.

3. *Søren Hansen Hindsholm* var født i Mesinge 1553, hvor Faderen, Hans Sørensen, var Præst. Han blev først ansat som Præst i Søby, og da hans Formand i 1591 tog sin Afsked, fik han tillige Turup Sogn at betjene. Biskop Jacob Madsen skriver om ham:

— I 1598 klagede Henrik Norby over Præsten, fordi han havde begravet en „Troldekvinde“ paa Kirkegaarden (i indviet Jord); endvidere gik Klagen ud paa, at Hr. Søren havde beskyldt Norbys Frue⁷⁾ for, at hun under Prædiken havde „gjort Ustyr i Kirken, som han straks, før han gik ud af Kirken, afbeviste med Sognefolkene“; og endelig var der en tredie Beskyldning, som gik ud paa, at Præsten levede usædeligt. Hvad disse Klager førte til, ved man intet om.

Der fortælles om Hr. Søren Hindsholm, at en Adelsmand (Carsten Rosenkrantz) engang var blevet saa vred over en Prædiken, at han, da Præsten gik fra Prædikestolen til Alteret, fulgte bag efter med draget Sværd for at dræbe ham. Han blev dog forhindret heri af sin Hustru, men Præsten vendte sig om imod den vrede Adelsmand og sagde: „Herren slaa din Haand med Vissenhed, du, som drager Sværd mod mig.“

Adelsmanden kunde aldrig mere bruge Haanden, og et Par Aar efter den Begivenhed i Kirken skal han være død; men forinden havde han forligt sig med Præsten.

Søren Hansen Hindsholm døde 1641 og havde da været Præst i 56 Aar. Han var gift første Gang med Abel Pedersdatter, Hr. Mads' Enke. Hun døde 1598, og derefter giftede han sig med Anna Simonsdatter, vistnok en Datter af Præsten Hr. Simon i Dreslette.

⁷⁾ Henrik Norby var gift med Margretha Brockenhuus, som begravedes 20. November 1599.

4. *Christoffer Nielsen Sadelmager* var vistnok født i Dalum Sogn. 1636 blev han Kapellan hos Formanden og efter dennes Død 1641 Sognepræst. Han døde 28. September 1658.

5. *Anders Berthelsen* var født i Ørsted Præstegaard, hvor Faderen, Berthel Thorsen, var Præst. Den 8. Marts 1646 blev han ordineret af Biskop Hans Michelsen til Kapellan hos Ditlef Monrad i Sønderby. 1658 blev han kaldet til Søby-Turup, hvor han døde 1691. Han var gift med Kirsten . . .

6. *Jens Tønnesen Rosenberg* var født i Nyborg, hvor Faderen, Tønne Madsen, var Borgmester. 1690 blev han Vicepastor hos Formanden, og 1691 Sognepræst. Den 8. Oktober 1690 blev han gift med Formandens Datter, Kirsten Andersdatter. Jens Rosenberg døde pludselig 1696, „da han stod færdig og vilde rejse ud“⁸⁾. Hans Enke giftede sig med sin Avlskarl, der senere fik Bestillingen som Rakker, hvorfor hans Kone kaldtes „Kirsten Rakkers“. Hendes sidste Mand døde imidlertid snart efter, og hun levede saa i stor „Armod og Foragt“.

7. *Poul Jørgensen Bang* var født i Assens, hvor Faderen, Jørgen Povelsen, var Raadmand. Han blev ordineret 2. Juli 1696 i Taasinge Slotskirke af Biskop Kingo, og overtog derefter Embedet som Sognepræst for Søby-Turup. Han blev gift første Gang 14. Maj 1697 med Anna Kirstine Geertsdatter Pollman, hvis Forældre boede paa Flenstofte i Dreslette Sogn. Hun tjente hos Oberst Mogens Holchs Frue, Barbara Steensen til Skovgaarde. Der var i Ægteskabet to Sønner, som begge blev Degne. Anna Pollman døde 1710, og Poul Bang giftede sig 10. Oktober 1711 med Karen Berthelsdatter, hvis Fader, Berthel Ludvigsen, var Præst i Assens. Poul Bang døde 13. Juni 1717, og hans Enke giftede sig med Joachim Samuel Grubbe, Raadmand i Odense; hun døde 1762.

8. *Hans Jacobsen* var født 24. Juni 1689 i Faaborg, hvor Faderen Jacob Jørgensen var Borgmester. 1717 kaldtes han til Sognepræst for Søby-Turup, og 1739 udnævntes han til Provst for Baag Herred. Han blev gift 20. Juli 1719 med Formandens Datter Anna Maria Bang, og døde 11. December 1749.

9. *Mogens Hansen Lacoppidan* var født i Søby Præstegaard 26. Oktober 1719. Han blev Medhjælper hos Faderen 1749, og da denne døde i Slutningen af Aaret, fik han Embedet. 1775 blev han Provst for Baag Herred indtil 1788, da han paa Grund af Alder og Skrøbelighed afstod Provsteembedet. Han blev gift 1753 med Johanne Dorothea Ravn af København.

⁸⁾ Jens Rosenberg havde i 1696 en Retssag for ulovlig Vielse. (Baag Herreds Justitsprotokol S. 6—7.)

10. *Christian Frederik Hempel* var født 1767 i Faaborg, hvor Faderen, Christian Hempel, var Kirurg og Postmester. Han blev kaldet til Søby-Turup 12. Juli 1793, og 20. Juli samme Aar holdt han Bryllup med Formandens Datter, Cathrine Bolette Lacoppidan, født 13. November 1769. Pastor Hempel døde 18. Marts 1806.

11. *Gomme Jacob Brandt* var født i Faaborg 1777. Faderen var Købmand Alexander Brandt. Gomme Brandt blev 29. Marts 1804 gift med Christiane Magdalene Haasum, født 1779, og 1806 blev han kaldet til Søby-Turup; efter tre Aars Forløb forflyttedes han til Gamtofte. Han døde 19. November 1835.

12. *Niels Schaldemose* var født 1782 i Gelsted Sogn, hvor Faderen, Christian Schaldemose, var Ejer af Hønneruplund, Moderen, Martha Charlotte Krag, var en Præstedatter fra Gelsted. Pastor Schaldemose blev 1810 gift med Elisabeth Selmer, hvis Fader var Præst i Gamtofte. 1809 blev han Præst for Søby-Turup, og 1837 forflyttedes han til Ondløse, Holbæk Amt, hvor han døde 14. Juli 1846.

13. *Mathias Christian Schaldemose* var Søn af Formanden og født i Søby 30. Oktober 1810. Han blev gift 14. Maj 1838 med Cordelia v. Bülow, Datter af Oberst Adam v. Bülow, og blev kaldet til Præst for Søby-Turup ved Faderens Forflyttelse 1837. I 1859 blev han forflyttet til Assens, hvor han døde 26. Juni 1885.

14. *Oluf Christian Thoring Flagstad* var født 23. Juli 1814 i København, hvor Faderen, Magnus Flagstad, var Assistent i Nationalbanken. Pastor Flagstad begyndte sin Præstegerning som Kateket i Præstø 1850, og var først gift med Frederikke v. Mehren; efter hendes Død 1854 giftede han sig med Johanne Jensen, Datter af Skomager Joh. Jensen, Nykøbing, Falster. 1859 blev han Præst for Søby-Turup Menigheder og tog sin Afsked 1876, hvorefter han flyttede til København.

15. *Theodor Demetrius Ferdinand Mathiesen* var født 12. December 1835 i Rye, blev Kateket i Rudkøbing 1869, Præst i Skarrild 1873 og forflyttedes 1876 til Søby-Turup, hvorfra han i 1883 blev kaldet til Haraldsted. Han blev 1869 i Vartov Kirke viet til Louise Margrethe Møller, født 1851 i København.

16. *Frits Ludvig Rasmus le Sage de Fontenay*, født 2. November 1852 i Aalbæk Præstegaard, gift 1877 med Elise le Sage de Fontenay, blev Kapellan i Haslund 1876 og kaldet til Søby-Turup 1883, hvorfra han forflyttedes 1894 til Skrøbelev. Pastor Fontenay stammede fra en indvandret fransk Adelslægt.

17. *Johan Anton Fechtenborg*, født 1865 paa St. Thomas, hvor Faderen var Købmand. 1891 blev han Kapellan i Snøde paa Langeland og kaldtes 1895 til Præst for Søby-Turup. Gift 1903 med Ida Hedevig Ingerslev, født 1862 i København. Pastor Fechtenborg var i mange Aar Formand for Odense Amts Plejehjems-

forening; han tog sin Afsked 1929 og udnævntes til Ridder af Dannebrog 1930.

18. *Jens Arnold Petersen Vang* er født 1. December 1904, var Hjælpepræst i Vejlbj 1929, blev kaldet til Søby-Turup 1930, og forflyttedes 1933 til St. Stefans Kirke, København. Gift 1930 med Else Greve, født i København 19. Januar 1900.

Skoler, Degne og Lærere i Søby.

Degneinstitutionen opstod samtidig med Kristendommen. Navnet er en Afledning af „Diakon“, og Diakonen, hvis Opgaver var ret alsidige, var Medhjælper ved Arbejdet i den kristne Menighed. I den katolske Tid var der her i Landet en Degn ved hver Kirke, men ved Reformationen indskrænkedes det til en Degn i hvert Pastorat.

I den i 1537 af Christian den Tredie udstedte „Kirkeordinans“ bestemtes det, at der i de Sogne, som ikke laa mere end to Mil fra en Latinskole, skulde ansættes „Løbedegne“, hvorimod der i Sogne, som laa længere borte, skulde ansættes Sæde- eller Sogne- degne, d. e. fastboende Degne.

Løbedegnene var Elever fra Latinskolens ældste Klasse, den saakaldte Mesterlektie, og ved at give dem denne Bestilling skaf-

Den gamle Degnehølg ved Søby Kirke.

Degnen klemter 15 eller 16 Klemt, efter første Klokke er ringet, da skal I vide, at de klemter til Børnelærdom og straks findes her i disse øverste Stole, og eders Sognedegn skal staa og læse Børnelærdom for eder med Lyst og Lempe, eftersom den Degnebog udviser, som blev prentet i København."

Undervisningen skete i Kirken eller i Vaabehuset, undertiden i private Hjem, da Sogneskoler som Regel ikke fandtes paa Landet; først efter 1740 blev det almindeligt, at hvert Sogn havde en Skolebygning. Da Børnene i Almindelighed ikke kunde læse, foregik Undervisningen paa den Maade, at Degnen gentog Stykker af Katekismen og Salmeversene, indtil Børnene havde lært dem udenad.

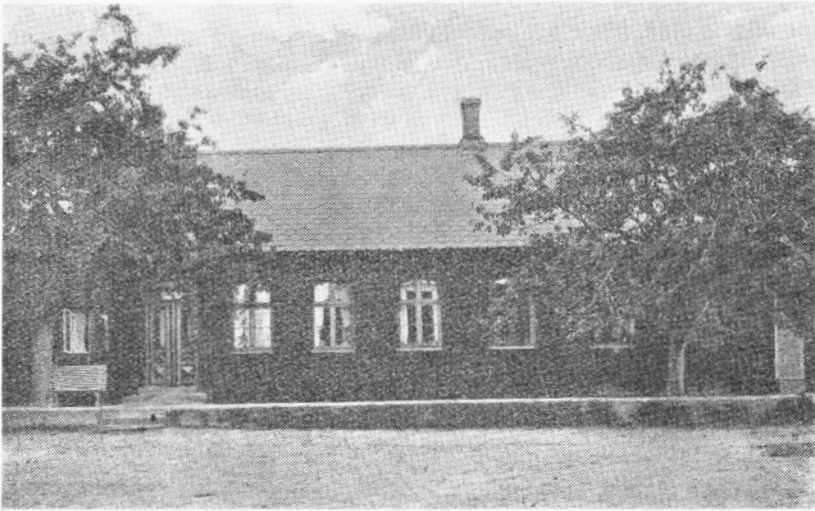
Da Søby Sogn ikke laa to Mil fra Assens Latinskole, blev Degnetjenesten her efter Reformationen besørget af en Løbedegn, og Skolebygning har der ikke været før 1735. Da Biskop Christian Ramus visiterede i Søby-Turup d. 28. September 1734, skriver han: „Visiterede i Søby Kirke, hvor ogsaa Menigheden fra Turup var kommet. Ungdommen lovligt oplyst. I Søby er bygget et Fattighus af Fru Oberstinde Holch til Skovgaarde. Skoler (d.v.s. Skolebygninger) findes ikke i nogen af Sognene.“ Derimod skriver samme Biskop ved Visitats i 1742: „Tvende Skoler i Sognene i fuldkommen Stand.“

Denne første Skole eller rettere en Skolestue var indrettet i det nu nedbrudte Hospital, som Oberstinde Holch lod opføre i 1735. 1819 skænkede Justitsraad Brasch, Forpagter af Skovgaarde, et Hus beliggende i „det nordøstre Hjørne af Høker Hans

Søby Skole indtil 1886.

Søby Hovedskole.

Andersens Enkes Have" til Søby Skolevæsen, og her foregik Undervisningen i længere Tid. Den gamle Degnebolig ved Søby Kirke er endnu delvis bevaret, og senere foregik Undervisningen indtil 1886 i den Bolig, hvor der nu er Købmandshandel (lige overfor Kirken).

I 1886 opførtes den nuværende Skolebygning med een Skolestue, og i 1927 blev en Tagkvist tilbygget. Denne Skole er indviet 1. November 1886. Haven er udvidet i 1916, og Skolelodden, ca. 5 Tdr. Land, er senere frasolgt. Forskolen er opført 1912 og taget i Brug samme Aar.

A. Lærere ved Søby Hovedskole.

1. *Jens Rasmussen Holst*. Hvornaar han blev ansat, vides ikke, men efter Baag Herreds gejstlige Justitsprotokol har han været ganske uduelig. Den 20. April 1740 stilles han for en Provsteret, og Anklagen lød paa, „at han havde indladt sig i Skænderi og Slagsmaal paa Søby Gade med en Kvinde fra Glamsbjerg, Anna Cathrine Steensen, at han levede usædelig, var en Drukkenbolt, og et af Vidnerne havde set ham falde om“. Ved Provsteretsdommen 26. Juli 1740 blev han afsat fra Embedet paa Grund af „hans liderlige Opførsel og motvillige Undragelse fra Embedet“. Under Processen bestyredes Embedet af en Vikar.

2. *Conradt Madsen Hjort* var Student og havde forud været Skoleholder i Jordløse Sogn. Han blev kaldet til Søby af Fru Barbara Kirstine Steensen til Skovgaarde og fik Collats 21. Marts

1741. Han var født 1708, døde i Embedet og blev begravet 31. August 1777.

3. *Hans Jacob Lacoppidan* var født 7. Oktober 1754; han var ogsaa Student og blev kaldet af Baron Fr. Rantzau, Krengerup, som da havde Kaldsretten til Degnekaldet. Biskoppen udstedte under 17. September 1777 Collats, hvorved han kaldtes til „Sogne-
degn for Søby og Thurup Menigheder“.⁹⁾ Han døde i Embedet 31. Januar 1818.

4. *Hans Jørgensen* var født i Skydebjerg 1787. Han var forud Degn og Skolelærer i Ørsted, og ved Collats af Biskop Plum af 4. April 1818 ansattes han som Kirkesanger og Skolelærer i Søby; han døde 1846.

5. *Carsten Petersen Runge* var født 2. Februar 1824 i Løgumkloster og blev dimitteret 1844 fra Skaarup. Efter forud at have været Hjælpe­lærer ved Søllested Skole blev han kaldet til Søby som Lærer og Kirkesanger i 1847. Seks Aar senere, 1853, forflyttedes han til Helnæs Skole.

6. *Severin Clemens Sieckow Hasle*. Efter forud at have været Andenlærer i Stenstrup var han Lærer i Søby fra 1853 til 1872.

7. *Peter Jacobsen Runge* blev kaldet til Søby 11. Juli 1872. Han havde forud været Lærer ved Frederiksminde Skole og forflyttedes 1879 til Snoldelev ved Roskilde.

8. *Jens Pedersen*, født 2. Februar 1854, var Lærer i Søby fra 1879 til 1886, i hvilket Aar han blev kaldet til Lærer ved Aborre Skole og Organist ved Gamtofte Kirke.

9. *Martin Ludvig Bay* var født 17. November 1863, dim. fra Jonstrup 1883 og var Lærer i Søby fra 1886 til 1901. Medens han var Lærer, fortsatte han med sine Studier og tog teologisk Embedseksamen 1900, hvorefter han kaldedes til Sognepræst for Sønderholm og Frejlev Menigheder i Viborg Stift.

10. *Martinus Wested*, født 18. September 1875, blev kaldet til Søby 1901. Han forflyttedes til Vejleby paa Lolland 1905. M. Wested har skrevet nogle Bøger, f. Eks. „Den gamle Kro“ (Hjemstavnsbilleder). W.'s Forfatterskab er først begyndt, efter at han var fraflyttet Søby.

11. *Søren Peter Sørensen*, født 16. Juni 1878, blev kaldet til Søby 1906 og døde her 1918. Han var Medlem af Menighedsraadet.

12. *Seraf Kristian Lund* var født 3. September 1883, dim. fra Jelling 1904 og blev kaldet til Søby 1918 som Førstelærer og Kirkesanger; er tillige Medlem af Menighedsraadet.

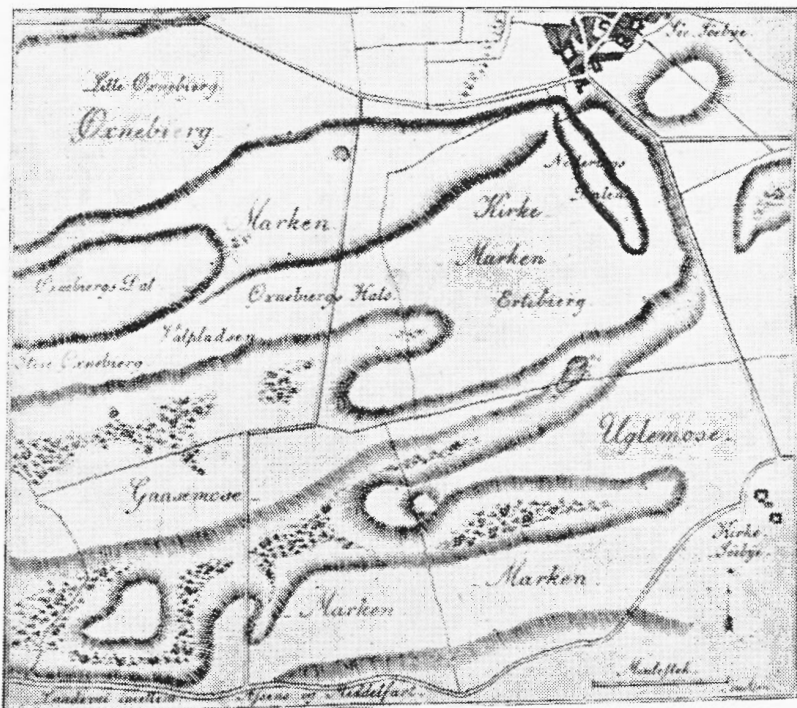
⁹⁾ Lærerembedet i Turup blev varetaget af en „Skoleholder“, hvorimod Lacoppidan var „Degn“ ved begge Kirker.

B. Søby Forskole.

1. Frøken *Nielsen* virkede ved Forskolen fra 1912—16.

2. Frøken *Hansine Hansen* ansattes 1916. I 1931 gift med Gaardejer *Simon J. Gormsen*, men forestaar fremdeles Undervisningen.

Efter Biskoppens Visitatsbog var der i 1789 ialt 40 Børn i Søby Skole, og i 1795 er der samme Antal. Ved Visitatsen 1798 skriver Biskoppen, at Degnen *H. J. Lacoppidan* „catecherer maa-deligen“.

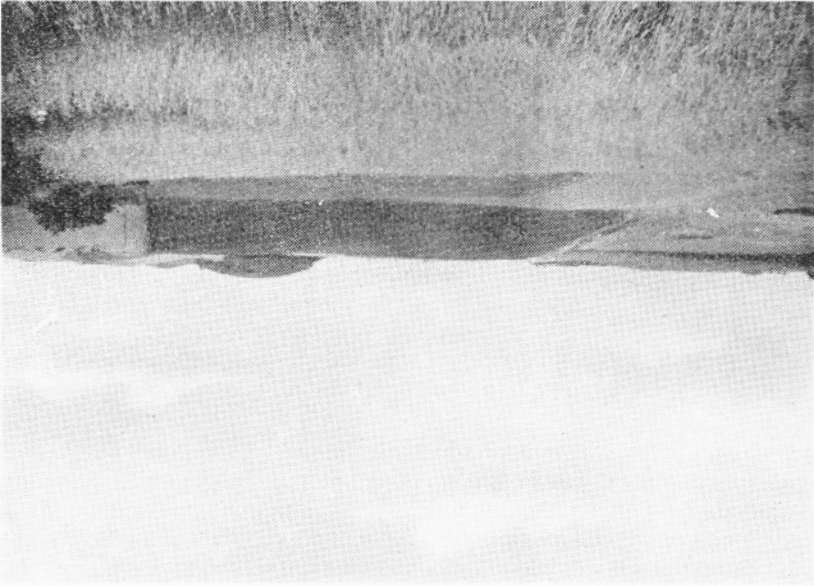
Kort over Kamppladsen ved Øksnebjerg.

Tegnet af Vedel Simonsen.

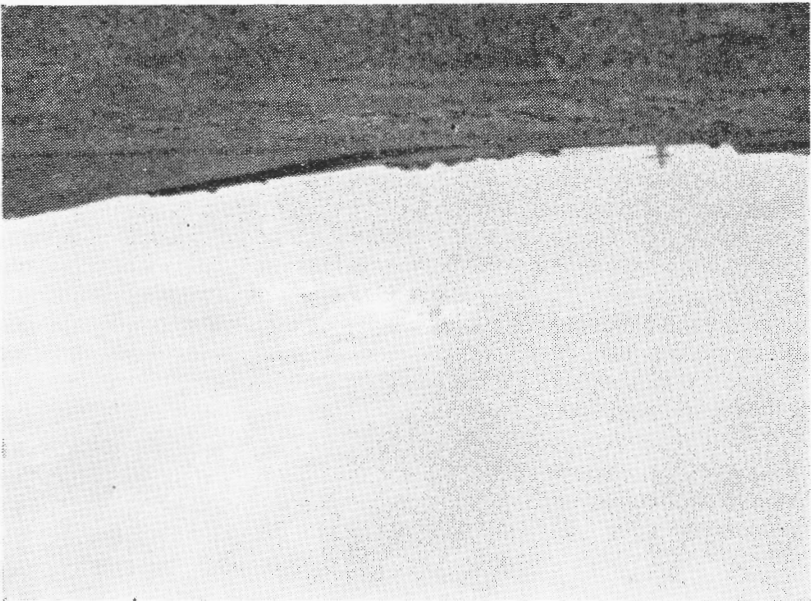
I Ufredstider.

Naar vort Fædreland i de svundne Aarhundreder blev indviklet i Krig, gik det ofte ogsaa ud over Fyn. Den Krig, som i den historiske Tid har været mest ødelæggende for denne Del af Danmark — og da maaske særlig for Vestfyn —, var vel den saakaldte Grevens Fejde, ogsaa fordi det var en Borgerkrig

Udsigt over Gaasemosen ved Øksnebjerg.

Udsigt over "Store Øksnebjerg" med Øksnebjerg Mølle i Baggrunden.

mellem Christian den Anden og Christian den Tredie, mellem Bonde og Adel.

Da jeg tidligere har omtalt Grevens Fejde i min Artikel om Gamtofte Sogn (se Aarb. f. Hist. S. f. Odense og Assens Amter 1926 S. 138—141), vil her kun blive fremdraget enkelte Hovedlinier, som især har Tilknytning til Søby Sogn.

Krigsrøret paa Fyn begyndte i Sommeren 1534, og herom skriver Vedel Simonsen¹⁰): „Især fo'r Borgerne fra Odense og Svendborg — som de rigeste og mægtigste i Landet (d. e. paa Fyn) — overalt omkring rede til Mord og Brand, plyndrede og opbrændte Adelsæder og Herregaarde, ødelagte alt, hvad som tilhørte Landets Herrestand og Adel og mishandlede eller dræbte enhver Adelsmand, der uheldigvis faldt i deres Vold, og som enten ikke reddede Livet ved at flygte ind til Nyborg, som havde stærk Besætning og var Hertugen (Chr. III) tro, eller lovede at gøre eet med Landets oprørske Borgere og Bønder.“

Den 20. Marts 1535 kom det til Kamp paa Faurskov Banker i Kerte Sogn mellem Johan Rantzaus Tropper og Grev Christoffers Hær, der bestod af hvervede Soldater, „Lybekkerne“, og en Del fynske Bønder. Slaget endte som bekendt med Bondehærens fuldstændige Nederlag, og den 22. Marts slog Rantzau Lejr i Barløse, hvorfra han den 25. Marts flyttede til Lundager tæt udenfor Assens. Sejren paa Faurskov Banker bevirkede, at Odense By overgav sig til Rantzau d. 22. Marts, og Byens Majestæt svor Hertug Christian (Chr. III) Huldskab og Troskab, ligesom Bønderne i Baag og Vends Herred afgav Forpligtelsesbreve 23. Marts 1535. Dernæst blev Adelsmændene, Borgmester og Raad i de erobrede Købstæder samt Herredsfogederne og Præsterne „tagne i Pligt“.¹¹) I det hele taget søgte Johan Rantzau at skaffe Ro og Orden til Veje saa godt, det lod sig gøre.

Men Krigen paa Fyn var ikke dermed endt. Grev Christoffer fik friske Lejetropper tilført fra Holsten, og Fredag d. 11. Juni 1535 kom det til ny Kamp ved Øksnebjerg i Søby Sogn, og dette blev et af de blodigste Slag, der har været udkæmpet i Danmark. „Lybekkerne“, der under Anførsel af Greverne Hoya og Teklenburg havde indtaget Stilling bag en stærk Vognborg paa Øksnebjerg, blev Klokken 6 om Eftermiddagen angrebet af Johan Rantzaus Hær, og efter nogle Timers vild og voldsom Kamp var „Lybekkerne“ fuldstændig slaaet, og Rantzau stod som Sejrherre paa den blodige Valplads.

¹⁰) Vedel Simonsen: „Fyns Vilkaar i Grevens Fejde“.

¹¹) Saadanne „Forpligtelsesbreve“ eller Trokskabserklæringer er bl. a. udstedt af Oluf Norbye, Skovgaarde; Peder Brok, Barløsegaard; Verner Svale, Brahesborg, m. fl.

Nederlagsdalen ved Øksnebjerg. Slaget 1535.

Tabet for „Lybekkerne“ opgøres til 2000 Mand faldne og 2000 Mand fangne. Blandt de faldne var Greverne Hoya og Teklenburg, og mellem de haardtsaarede var Ærkebiskop Gustav Trolle, der kort efter døde af sine Saar. De faldne Soldater blev jordede i store Fællesgrave paa Søby og Gamtofte Kirkegaarde, men Stederne kan ikke nu paavises. Faa Dage efter Slaget kom Kongen til Lejren ved Øksnebjerg, og han gav da Ordre til, at de to faldne Grevers Lig skulde opgraves igen og føres til Odense, hvor de blev stedt til Hvile i St. Knuds Kirke.

Det er vanskeligt i vore Dage nøjagtigt at paavise, hvor Øksnebjergkampen stod; men sandsynligvis har det været paa Strækningen mellem Store Øksnebjerg og Øksnebjergghals, hvilket Sted endnu benævnes „Valpladsen“. Herfra er „Lybekkerne“s Tropper dels blevet kastet ned i Gaasemosen og i Uføret mod Syd, dels drevet imod Nordvest nedad den stejle Brink i Nederlagsdalen, „hvor de enten maatte give sig til Fange eller med Livs og Lemmers Tab styrte sig ned“.¹²⁾

Paa Markerne omkring Øksnebjerg er gentagne Gange fundet Vaaben eller andre Spor fra Slaget. I Gaasemosen skal saaledes være fundet Sabler og Jernlænker, og i en Tørvemose sydøst for Bjerget er opgravet nogle Hellebarder. Naar Vedel Simonsen der-

¹²⁾ Vedel Simonsen: „Grevens Fejde“.

imod fortæller, at i Tørvemosen „Krageholen“ ved Flemløse „har gamle Christen Pedersen paa Orelund omtrent for 50 Aar siden (ca. 1760) været med til at opgrave en betydelig Mængde Vaaben af alle Slags, hvilket i Følge Traditionen skulde være Levninger af en Rustvogn, som der paa Stedet under „Lybekkerne“s hovedkuldse Flugt skulde være sunket,“ saa er det rigtignok, at der i „Krageholen“ er fundet Vaaben m. m., men disse stammede fra Bronzealderen og var altsaa betydelig ældre end Slaget ved Øksnebjerg.¹³⁾

I Anledning af „Grevens Fejde“ blev der i Datiden skrevet flere Viser. I en „Ny Vise om den Handel oc Feygde, som Greffve Christoffer haffve brugt udi Danmark“, staar der om Krigen paa Fyn:

„Til Greffuen kom snart det Rycete,
hans Krigs Folck vaar belagt,
Jørgen Mynter hand paa roffte,
met Albret gjorde de Pact,
forsamlede Krigsfolck flere.
Skicket dennem strax offuer til Fyen
et Slag der at leffuere,
de wunde der liden Ære,
saa beuiste Gud Naaden sin.

Tho Greffuer bleffue der slagne
med mangan stolt Krigsmand,
Tho Tusinde bleffue der fangen,
de andre Felt-flygtige med Skam,
den vnge Konnings Orlogs Skibe,
komme den lybske Flode oc an,
de lybske falde i deres Baade,
Elluff Orlogs Skibe de der forlade,
Met Spot flyde de i Landt.
Baade Assens oc Svineburge (Svendborg)
bleffue wunden met weldig handt,
Hertug Albert og Greffuens Tilhænger
rømde strax til Sielands Landt, o. s. v.“

¹³⁾ I Følge Traditionen skal den Kanonkugle, der er indmuret i Assens Kirkes Taarn paa den udvendige Side, være en af de Kugler, som Johan Rantzau sendte ind i Byen under Belejringen i 1535. — En Kanonkugle paa 32 Kilo, som tidligere fandtes i Smedien i Turup, mentes at stamme fra Slaget ved Øksnebjerg; men det er neppe sandsynligt, at Rantzau har kunnet medføre saa store Feltkanoner, og de ved Øksnebjerg fundne Kugler vejer ogsaa kun ca. 4 Kilo.

Visen slutter saaledes:

„Thi ville vi alle af Hiertens Grund
 Gud lofve og prise tillige,
 som frelste os af vore Fjenders Haand,
 gaf Fred udi Dannemarks Rige.
 Alt var det vor store Brøde
 hand straffet saa naadelig,
 vilde os dog ikke forøde,
 hialp os af Sorrhj og Møde,
 Thi ske hannem lof evindeligen.“

Visen er trykt 1538 og kan „synges paa Melodie som Sigbrits Vise“; den findes i Gl. D. Mag. B. 1 pag. 253.

Under Svenskekrigen 1658—60 gik det igen haardt ud over Vestfyn, og Søby-Turup har ogsaa den Gang maattet tage sin Part, selv om man ikke nu ved noget nærmere herom for disse Sognes Vedkommende.

Under de fransk-spanske Troppers Ophold paa Fyn i 1808 var en Del af disse indkvarteret paa Assensegnen, og under de sidste to sønderjyske Krige, 1848—50 og 1864, havde Vestfyn ofte store Indkvarteringer af danske Tropper.

Oldtidsgrave i Søby Sogn.

Naar man i Danmark vil søge Kendskab om den forhistoriske Tid, er man i høj Grad henvist til de bevarede Oldtidsgrave og de deri nedlagte Redskaber, Vaaben eller Smykker; men de grundige Undersøgelser heraf har ogsaa givet meget værdifulde og interessante Oplysninger om Menneskenes Færden og Virken i hine fjerne Tider.

Dyssen, Stendyssen, er den ældste Form af Stenalderens mere monumentale Gravformer, og efter Formen deles de i Runddysser og Langdysser. Disse Oldtidsgrave findes især paa Øerne og i det østlige og sydlige Jylland, endvidere i det sydlige Sverrig (Skaane), men mangler i Norge. Heraf vil man kunne danne sig et Skøn over, hvilke Landsdele der her i Norden var beboede i Stenaldertiden. Dyssens Stensætning med den store Overliggersten — er almindelig kendt her i Landet, om ikke andet saa fra Billeder og Tegninger, — en af vore Pengesedler er saaledes prydet med en Stendyssen.

Fra en noget senere Tid — den yngre Stenalder — stammer Kuppelgraven, Kæmpehøjen, der ogsaa har faaet Navn af *Jættestue*, fordi Efterslægten troede, at disse store, højdækkede Gravkamre var opført ved „Jættekraft“ (overnaturlige Kræfter), eller maaske snarere fordi Overtroen antog, at Højen var beboet af

Jætter (Troldmænd, Nisser). Jættestuerne var Fællesgrave, Slægts- eller Bygdegrave, og der er fundet indtil 100 Skeletter, dels af Voksne, dels af Børn, i et enkelt Gravkammer. Ved Slutningen af Stenalderperioden indførtes en ny Gravform, nemlig de saakaldte *Kistegrave*, hvor Gravkammeret var dannet af mindre Sten.

I den yngre Stenalder medgaves der de afdøde forskelligt Løvsøre, saasom Værktøj, Vaaben og især Kar til Føde. Senere hen ændredes Gravgodset en Del, idet Vaaben kom til at spille en større Rolle, og Spisekarrene aftog. Herved blev det muligt nogenlunde at tidsfæste Gravlæggelsen.

I den ældre Broncealder fortsættes med Stenkister for enkelte Lig, men der brugtes nu ogsaa Egetræskister, og samtidig voksede Højene i Størrelse og Gravgodset blev rigeligere.

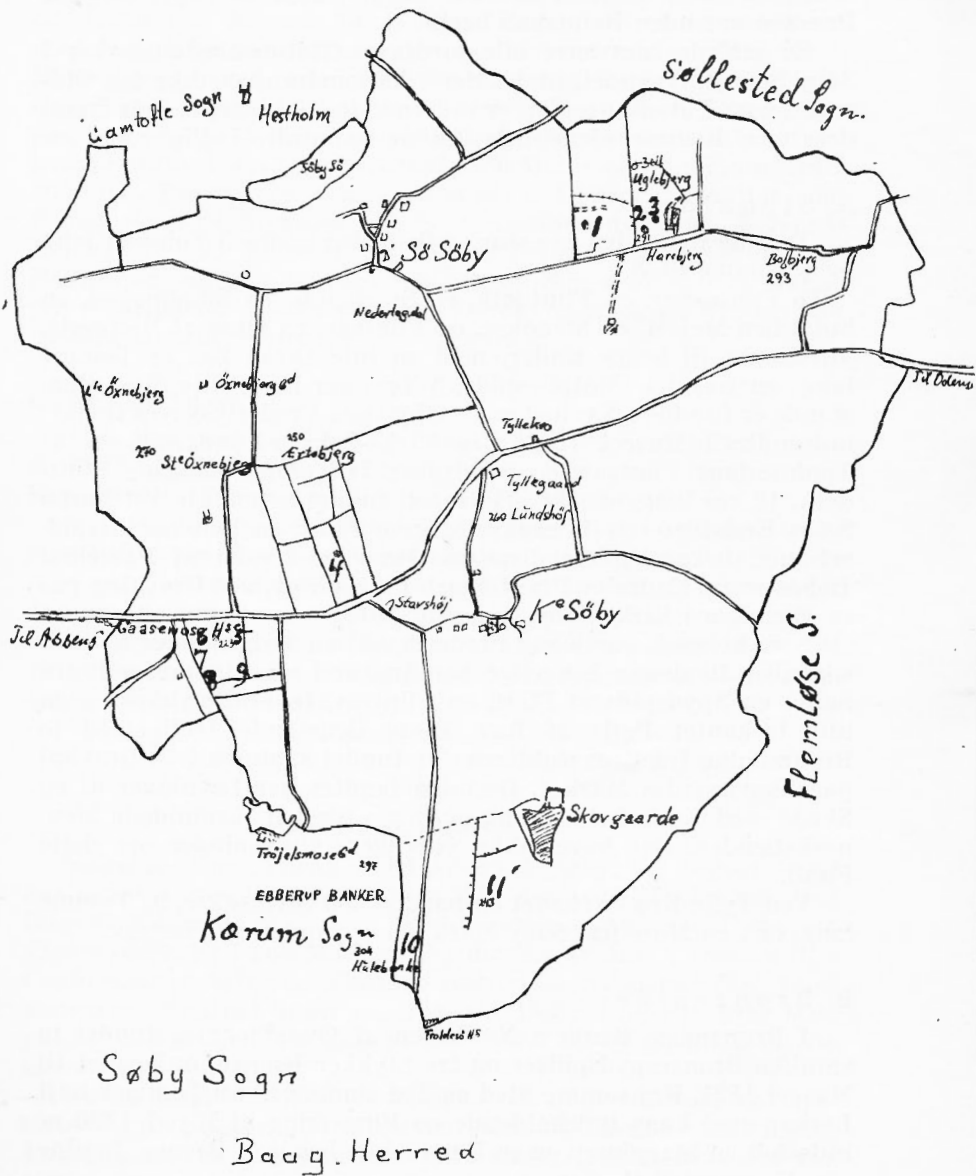
Derefter foregik en stor Omvæltning i Begravelsesskikken, idet Ligbrændingen, der var opstaaet i Syden ca. 1000 Aar før Kristi Fødsel, indførtes her i Norden. Ligbrændingen begyndte i Danmark omtrent samtidig med den yngre Bronzealderperiode og varede til henimod Kristi Tid. Asken af det brændte Legeme samledes i en Urne, og der byggedes saa et Stenhus over denne; fra Jernaldertiden er Urnegrave i flade Høje almindelige. Paa Kristi Tid begyndte man igen at vende tilbage til den ældste Gravform, at jorde Ligene ubrændte, og fra Kristendommens Indførelse hører Ligbrændingen op i Danmark. Som Mindesmærker rejstes der ofte en Runesten paa Gravhøjene.

Som i andre vestfyenske Sogne har der ogsaa i Søby Sogn været en Række Oldtidsgrave; vi kender Stedet, hvor 11 af disse Gravhøje har ligget (se Kortet), men nu er de alle sløjfede, og i Søby Sogn findes ingen Oldtidsmindesmærker fredlyst under Nationalmuseet.

Ved en Undersøgelse, som Kaptajn A. P. Madsen foretog i 1897 for Nationalmuseet, lykkedes det at stedfæste de nævnte 11 sløjfede Høje. Paa Sø-Søby Marker, Matrikel-Nr. 8 og 9 har der været tre Høje, og vest for Kirke-Søby paa Matr.-Nr. 10 har fem mindre Høje dannet en Gruppe, der blev kaldt „Bittehøjene“, vel nok fordi de var ret lave; endvidere har der paa Matr.-Nr. 4 været en mindre Høj, der blev sløjfet for ca. 20 Aar siden. Paa Herregaarden Skovgaardes Jorder er to Høje sløjfede for mange Aar siden.

Oldsagsfund fra Søby Sogn.

I en Indberetning til „Kommissionen for Oldsagers Opbevaring“ skriver Pastor Jacob Brandt den 1. September 1809 følgende: „Som hidtilværende Sognepræst for Søby-Turup Menigheder og som nuværende for Gamtofte Menighed har jeg intet af disse tvende Steder forefundet noget mærkeligt Minde fra Old-

Kort over de 11 sløjfede Gravhøje i Soby Sogn (Tallene 1—11).

tiden." Denne Udtalelse kan dog ikke være et Udtryk for, om der paa det Tidspunkt har været noget Oldtidsmindesmærke endnu bevaret, (hvilket der har været), men det siger blot, at Præsten var uden Kendskab hertil.

Er saaledes desværre alle jordfaste Oldtidsmindesmærker i Søby Sogn forsvundet, findes der i Nationalmuseet ikke faa Oldsager, som Tid efter anden er indsendt fra Søby Sogn, dels fremdragne af Kæmpehøjene, dels fundne ved andre Lejligheder.

A. Sten a l d e r.

To Slibestene, den ene stor og flad; den anden 5 Tommer lang og 1 Tomme bred.

To Flintøkser, en Flintdolk, en Spydspids, en Smalmejsel, en hulsleben Mejsel, en Stenøkse, en Flintsav, en Økse af Bjergerts, kiledannet til begge Ender, med en lille skraa Eg, $7\frac{1}{2}$ Tomme lang; en tresidet Flintpilespid, 3 Tommer lang. Alle disse Genstande er fundne i Nærheden af Søby (paa Frederiksgaves Gods); indsendt til Museet 1843. Fra Kirke-Søby er indsendt en $4\frac{1}{2}$ Tomme lang Flintsav, en Stridsøkse $7\frac{1}{4}$ Tomme lang, en Flintdolk, 19 cm lang, stærkt afskærpet, fundet af en Tjenestekarl i Søby. Endvidere en Tværøkse af graa Flint, en Retøkse, tilspidset mod begge Ender; disse to Økser er fundet af Parcellist L. Sørensen, Endeslev Præstemark pr. Haarlev, ved Gravning paa en Ejendom i Kirke-Søby, indsendt 1913.

Som bekendt var Kong Frederik VII en ivrig Samler af Oldsager, og til denne kongelige Samling er i sin Tid indsendt fra Søby: en Spydspids af Flint, en Flintsav, to Flintstykker og en lille trekantet Perle af Rav. Disse Genstande (tilligemed to Bronzedolke fra Bronzealderen) er fundet sammen i en Gravhøj paa Skovgaardes Marker. Desuden fandtes her Levninger af en Skede med Læderbeklædning og nogle næsten formuldede Mennesketænder. Der haves ikke yderligere Oplysninger om dette Fund.

Ved Tylle Kro er fundet en baadformet Stridsøkse, $9\frac{1}{4}$ Tomme lang, og i en Mose paa Søby Mark (?) er fundet en Flintsav.

B. B r o n z e a l d e r.

I Brunsmose Banke i Nærheden af Øxnebjerg er fundet to smukke Bronzespydspidser og tre Stykker Bronze, indleveret til Museet 1821. Fra samme Sted og Tid stammer et 9 Tommer højt Lerkar med Laag indeholdende en Fingerring af Bly. I 1870 er indsendt en Stangknap og en Fingerring, begge af Bronze, fundne i en Urne ved Tylle Kro.

Ved Drænsgravning paa en Mark, Matr. Nr. 6 b af Kirke-Søby blev i 1883 gjort et meget smukt og vigtigt „Depotfund“ (samlet

Fund) fra den yngre Bronzealders senere Del: Brudstykke med Fæstet af et Bronzesværd, Bronzesværdklinge, overbrudt Bronzespids med Ornamenten paa Blad og Skaftdølle, en firkantet Smalmejsel af Bronze, $13\frac{1}{2}$ Tomme lang, foroven ornamenteret med Baand af parallelle Linier og forsynet med et lille rundt Hoved; enestaaende i det nordiske Materiale. Dette Fund er fremdraget paa et Sted, der skraaner ned mod en Mose, Sagerne laa paa Lerbund ca. 1 Meter dybt, tæt samlede, og saaledes at Mejslen var stukket ind i Spydets Dølle. En Meter vest for Findestedet stod paa Bunden en Egebul, vistnok i Oldtiden benyttet som Brønd, 43×34 Tommer vid, 8—9 Tommer tyk; den bevarede Del var 24—35 Tommer høj. Hullet i Stammen var fyldt med Haandsten, og paa Bunden laa talrige Skaar af et Par større, fint forarbejdede Lerkar; mange Dyrekogler og en Krondyrtak fandtes mellem Stenene.¹⁴⁾

C. Jernalder.

I en Mose syd for Gaarden Vistorp tæt ved Søb-Søby er fundet et lille bægerformet Lerkar med massiv Fod, raat tildannet med Kornaftryk. Stammer muligvis fra Middelalderen.

Ved Pløjning paa Gaardejer P. Iversens Mark i Søb-Søby stødte man i 1913 paa et stensat Gravkammer indeholdende flere Skeletdele samt Skaar af to Kar af brændt Ler. Kamret fandtes under Jordoverfladen og var ca. 1 Meter dybt. Lerkarskaarene indsendtes til Nationalmuseet af Lærer S. P. Sørensen, Søby Skole, til Eftersyn og dateredes her til 4.—5. Aarh. e. Kr., hvorefter de tilbagesendtes fra Museet.

II.

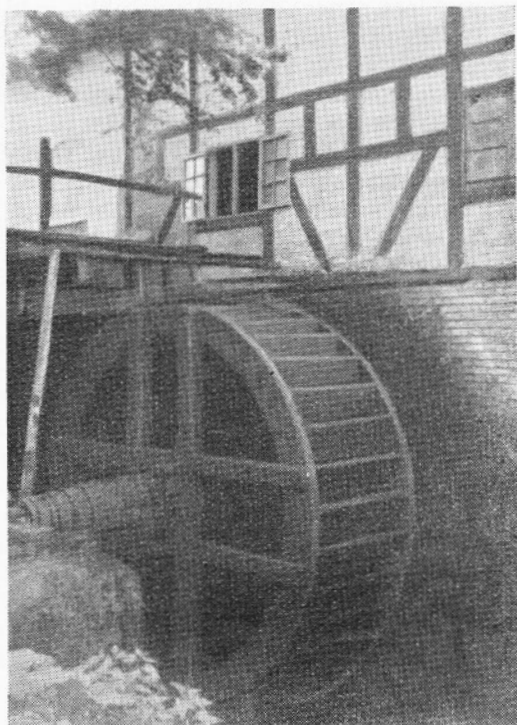
TURUP SOGN.

Siden 1555 har Turup været Annex til Søby; om Sognet forud har været Annex til Holevad, kan ikke siges med Sikkerhed. Ved Bispevisitatsen 1589 skriver Jacob Madsen: „Annex til Søby. 24 Tiendeydere. Er $\frac{1}{2}$ god Mil fra Søby did. Er Ko. Mas. Christian III's Confirmas, at Søby oc Thurop, Holvad oc Sandager skal være annexeret. Breffuet findis i Sandager.“ Dette kunde maaske tyde paa, at Kong Chr. III i 1555 havde truffet en ny Ordning for de nævnte fire Sogne.

Turup Sogn adskilles fra Barløse ved Puge Mølleaa, og Gamtofte Sogn strækker sig ind mellem Søby og Turup. I 1921 havde Turup Sogn 705 Indbyggere; i 1850 680 og i 1801 379. Der var i 1921 i Sognet 157 Gaarde og Huse med et Areal af 1067 ha og

¹⁴⁾ Dette Fund findes omtalt i „Aarbøger for nord. Oldk. 1920, S. 75-80.

Turup Vandmølle.

194 Tdr. Hartkorn. 29 ha er Skov, og 34 ha er Haver, hvilket viser, at Beboerne har Sans for at omgærde deres Beboelseshuse med smukke Haveanlæg.

I Hovedbyen *Turup* er, foruden Kirke og Skole, et Andelsmejeri opført 1891, et Forsamlingshus bygget 1894. En Fattiggaard, opført 1865, har 16 Pladser. I Byen er Postekspedition og

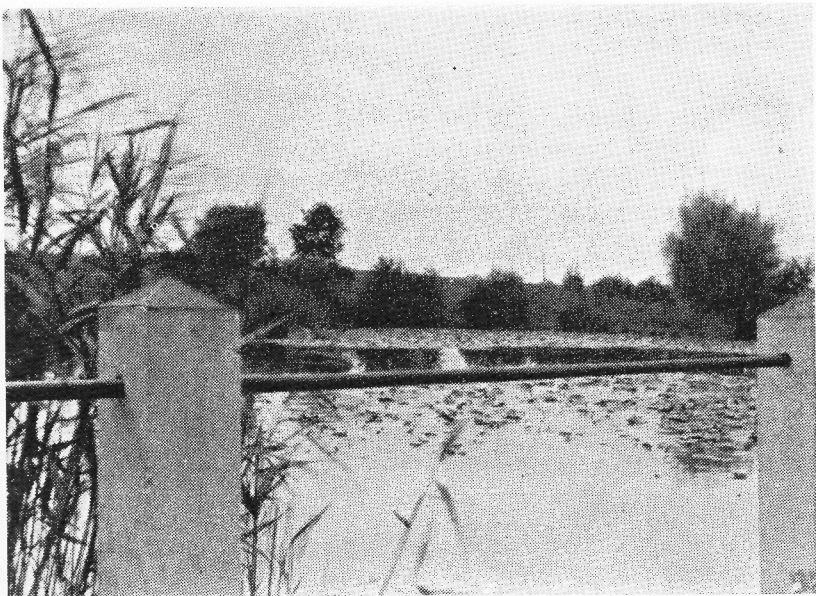
Købmandshandel samt to Møller, en Vindmølle i Turup By og en Vandmølle vest for Byen. Sidstnævnte Sted var ogsaa tidligere en Vindmølle, men den er nedbrudt for ca. 20 Aar siden.

Blangstrup (1396 skrives Blangtorp og 1600 Blanstorp) har flere store Gaarde og Købmandshandel. Foruden disse to større Byer findes flere spredte Bebyggelser: Hesle (en Del af Hesle By hører til Vedtofte Sogn), Hunkebjerg huse, Trashuse, Hvidsø huse (egentlig Visø, d. e. den hellige Sø), Kærlingtofte, Lillemose, Rosendal, Smaabjerg huse, noget af Mygindlund Huse (Resten hører til Holevad Sogn) samt Øjehuse ved den lille Sø „Øjet“. Biskop Jacob Madsen kalder „Øjet“ for „Paddesø“ og skriver om den, at den er „liden, siges bundløs, trind, er Fisk nok i. Halvparten i Gamtofte Sogn“.

Hesletgaard i Turup Sogn tilhørte 1516 Jørgen Marsvin, som havde pantsat den til Fru Mette Clausdatter, der samme Aar afstod sin Panteret til Laurids Skinkel. *Blangstrupgaard*, tilhørende Proprietær M. Chr. Jensen, har 12½ Td. Hartkorn og er gaaet i Arv fra Fader til Søn siden 1747; Hovedbygningen er ca. 200 Aar gl. En anden Gaard, tilhørende P. Pedersen Skræp, er paa 15 Tdr. Hartkorn, og H. P. Hansens Gaard er paa 11 Tdr. Hartkorn. I Turup findes en mærkelig gammel Tvillinggaard,

Gadekæret i Turup By.

Mølledammen i Turup.

Ane Hansens Hus i Turup. Set fra Gaden. Nedbrudt 1933.

hvor to selvstændige Gaarde er sammenbyggede. Af Tvillinggaarde er nu kun faa tilbage; tidligere var de ikke helt sjeldne her paa Fyn. En anden gammel Bygning, „Ane Hansens Hus“ i Turup, er fotograferet af Nationalmuseet,¹⁵⁾ og det samme gælder Rasmus Jørgensens Enkes Hus, der er opført i den karakteristiske fynske trelængede Bygningsstil.

Den afdøde Sognefoged Simon Gormsen tidligere tilhørende Gaard i Turup er ifølge en Sten over Døren opført 1787. Bygningen er af Egebindingsværk med Tavli i Mønstermuring, som dog senere blev overkalket; der har ogsaa været malede Indskrifter paa de tilbyggede Udhuse, men disse Indskrifter er nu forsvundet.

Turup Kirke.

Den ældste Del af Kirken er de to vestligste Hvelvingsfag, der er opført af utilhugne Kampsten, men har Kvaderstenshjørner og maa være opført i den tidlige Middelalder. Af de oprindelige Dør-

---

¹⁵⁾ I Folkemunde kaldtes Huset „Ane Vævs Hus“, fordi Indehaversken drev Haandvæveri. I Anledning af den gamle Væverskes 90 Aars Fødselsdag 8. April 1932 var der i „Fyns Tidende“ en Omtale af hende. Hun døde 12. Oktober 1932, og det gamle Hus er nu nedrevet i 1933.

Fot. af K. Uldall. Dansk Folkemuseum. 1924.

Sammenbygget Tvillinggaard i Turup By. Dør fra den ene Gaard ind til den anden.

Fot. af H. Zangenberg. Dansk Folkemuseum. 1926.

Rasmus Jørgensens Enkes Hus i Turup. Typisk fynsk trelænget Bygning.

med Crusifix". Alterbordet er paa Forsiden udskaaret med 4 Fyldinger.

Alterstagerne er uden Aarstal, men er yngre end 1589, da Jacob Madsen ved Visitatsen dengang skriver: „ingen Stager“.

Kalken er af Sølv med Mærke: Gundorph, Assens (Fabrikan-ten). Under Bunden staar: „Kammerherre Frederik Vilhelm Treschov til Brahesborg. 1866 (Giveren, Kirkeejeren). Disken glat med samme Mærke.

Prædikestolen er udskaaret af Egetræ og stammer fra Aar ca. 1600; den ligner ganske den i Søby og er sikkert fra samme Mester. Den har 4 Fyldinger med Indskrift: S. Matthæus, S. Marcus, S. Lukas, 15 . . (dette maa vel være første Halvdel af dens Aarstal), S. Johannes. Endvidere er der 4 Indskriftsfelter med Ord fra de fire Evangelier.

Himlen er firkantet med Indskrift: Esaias 61 (paa Latin) og Aarstallet 1598.

Døbefonten er af Egetræ og har Aarstallet 1592, men Foden er nyere og har Aarstallet 1819. Messingdaabsfadet er glat. Paa den nordre Væg er ophængt et stort sengotisk Krusifiks af Egetræ.

Præste- og Degnestol er fra nyere Tid. I Degnens Stol staar en jernbeslaaet Kirkeblok af Træ. I Kirkens Vestende er et lille, tarveligt Pulpitur.

Turup Kirke (Nordsiden). Set fra Gaden. Bygningen til venstre indeholder muligvis Rester af den gamle Kirkelade.

I Taarnet er to Klokker af Malm. Den nordlige er 27¹/₂ Tomme i Diameter. Paa Siden staar: „V. Jørgen Brockenhus præpositus Paulus envoldivs. Pastor M. H. P. J. Kierkeverger Anno 1622.“¹⁶⁾

Endvidere har den følgende Indskrift: „Da Pacem domino in Diebus nostris, Berent Bodemann. 1622. Svrgite mortui et venite ad judicium.“ (Det er: Giv, o Herre, Fred i vore Dage! Berent Bodemann. 1622. Rejser eder, I døde, og træder frem for Dommen.)

Den anden Klokke er 25¹/₂ Tomme i Diameter, og paa denne staar: „Soli deo Gloria. hat mich gegossen Joh. Mart. Reiffenstein in Copenhagen.

A^o 1759 lod Geheime Conferentsraad Herr Christian Greve af Rantzau — Ridder af Elefanten, — Kammerherre og Stifts-Befalingsmand over Fyens Stift — og Fru Elenora Hedevig von Plessen denne Klokke omstøbe til Thurup Kirke.“

Ifølge Jacob Madsens Visitatsbog havde Kirken ogsaa 2 Klokker i 1589.

Turup Kirkes Kor.

¹⁶⁾ Jørgen Brockenhuus til Rynkebygaard var forlenet med Assens Provsti fra 1602 til 1634 som Regnskabsprovst. Poul Enevoldsen var Præst i Gamtofte 1585—1643. Indskriften paa Klokken skal da formodentlig læses saaledes: „Velbyrdige Jørgen Brockenhuus, Provst. Poul Enevoldsen, Sognepræst. (Mads Hansen?, Peder Jensen?) Kirkeværg 1622.

Efter dette ser det ud til, at Klokken har været støbt til Gamtofte Kirke, men om den har været ophængt i denne Kirke og senere er blevet flyttet til Turup Kirke, eller om den af en eller anden Grund straks er blevet anbragt, hvor den nu hænger, vides ikke.

Foran Vaabehusets Yderdør ligger en lille Granitsten, hvori er hugget: „I. H. S. Ano 1638“; og ved Indgangen til Taarnet er et Stentrin, hvori er indhugget: „D. M. R. — M. D. — 1784.

Kirken overgik til Menigheden som Selvejendom 1913.

I lange Tider — maaske i Aarhundreder — havde en paa-begyndt romansk Granitdøbefont været indmuret i Kirkegaards-diget vest for Indgangen — med Skaalen vendende ud imod Vejen. Den 6. Maj 1913 blev den nærmere undersøgt, og det aftaltes med daværende Kirkeværge, Gaardmand, Sognefoged Simon Gormsen i Turup, at han skulde udtage Stenen af Diget og opstille den lidt nedgravet i Jorden i det vestre Hjørne mellem Skib og Vaabehus. Hertil blev denne „middelalderlige Døbefontskumme“ ført i Sommeren 1913, og her har den fremdeles sin Plads.

Krucifikset i Turup Kirke.

Det er et paabegyndt Arbejde; udadtil er Siderne glat hugne indtil 16 cm under Randen, Resten derimod kun raat tilkløvet. Indadtil var hugget „2 Render“, den ydre 7, den indre 11 cm dyb. Naar Arbejdet ikke var blevet gjort færdigt, skyldes det antage-

ligt, at der var sprunget et ca. 30 cm langt Stykke af Randen. Der var svage Spor af Mørtel og Kalk paa Ydersiden, saa det er muligt, at Fonten engang har været i Brug, og det er da ikke udelukket, at den har været benyttet i Kirken, indtil den nuværende Træfont, der stammer fra 1592, blev anskaffet.

Skoler, Skoleholdere og Lærere i Turup.

Med Hensyn til Skolebygninger har Forholdene i Turup Sogn været omtrent som i Søby. Indtil omkring 1740 er Børneundervisningen foregaaet i Kirken eller i Vaabehuset ved samme Løbedegn, som ogsaa besørgede Undervisning og Degnetjeneste i Søby (nemlig en Discipel fra Assens Latinskole). Ved Biskop Chr. Ramus' Visitats i Turup 1734 var der ingen Skolebygning, men 1742 er der en Bygning i „fuldkommen Stand“; — hvor denne Bygning har været vides ikke. Efter den ny Skoleordning af 1740 er der ansat en Skoleholder i Turup, medens Degnetjeneren ved Kirken fremdeles besørgedes af den i Søby ansatte Degn. Først ved Lærer Hans Hansens Ansættelse i Turup 1828 synes Kirkesangertjeneren at overgaa til Læreren ved Turup Skole.

Ved Biskop Jacob Madsens Visitats i Turup 1589 var Præsten Hr. Laurits's Søn fra Allesø Degn i Turup (og i Søby); han var Discipel fra Latinskolen i Assens og modtog som Løn 3 Ort Korn fra Søby og 4 Ort fra Turup. Biskoppen giver ham godt Skudsmaal.

Efter Skoleordningen af 1740 har følgende været ansat som Skoleholdere og Lærere ved Turup Skole:

A. Hovedskolen.

1. *Jens Madsen Mand* var født 1713 og blev begravet 2. Juli 1768. Han blev vistnok ansat 1740 og var gift med Kirsten Hansdatter.

2. *Rasmus Hansen*, født 1740, var en Søn af Hans Pedersen, Grimstrup, Gamtofte Sogn. Han døde 35 Aar gammel og blev begravet 31. Maj 1775. Hans Hustru, Kirsten Davidsdatter, var født 1738 og blev begravet 27. Juni 1773. Der var en Søn, Hans Rasmussen, i Ægteskabet, og han var tre Aar, da Faderen døde. Ved Dødsboskiftet 1775 opgjordes Boet til en Værdi af 63 Rdl. 1 Mark 12 Skilling. Rasmus H. var Skoleholder i Turup 1768—75.

3. *Niels Madsen Lund* blev ansat 1775, tog sin Afsked omkring 1795 og døde 1799. Han var gift med Sophie Amalie Christens-

Turup Skole.

datter. Ved Biskopvisitats 2. Juni 1789 havde Turup Skole 34 Børn, og Skoleholder Lunds Arbejde i Skolen betegnes som „nogenledes“.

4. *Mads Henriksen* var Skoleholder ved Visitatsen 28. April 1795, og hans Undervisning omtales som maadeligen. Der var da 30 Børn i Skolen. Han afgaar fra Skolen 1810, men om han har taget sin Afsked, eller han er død, vides ikke.

Efter en Notits i Kirkebogen faar Turup Skole den 27. Februar 1805 (i Lærer Henriksens Tid) en ny Bibel. Skolens gamle Bibel, som da var uden Bind, „bekom Gaardmand Hans Jørgensen i Thurup, som lader den indbinde paa egen Bekostning“.

5. *Hans Nielsen* blev kaldet af Grev Rantzau til Brahesborg og fik under 6. Juli 1810 Collats af Biskop Peder Hansen. Hans Nielsen havde forud været Lærer i Lamdrup, og han afskedigedes fra Embedet i Turup 1828 paa Grund af Svaghed.

6. *Hans Hansen* fik Collats 4. August 1828 og havde forud været Lærer i 5 Aar ved Aborre Skole, Gamtofte Sogn. Han kaldes til at være Skolelærer og Kirkesanger og skulde svare Pension baade til den afskedigede Lærer Hans Nielsen og til Mads Henriksens Enke. Han var Lærer i Turup 1828—58. I hans Tid var Børnetallet vokset saaledes, at det blev nødvendigt at ansætte en Lærer mere, og 29. August 1850 ansættes Hans Storm som Andenlærer.

7. *Hans Storm*. Ved Lærer Hans Hansens Afgang 1858 nedlagdes Andenlærerembedet igen, og Hans Storm ansættes som Enelærer fra 1. Februar 1858. Han var født 18. September 1828 og dim. fra Skaarup Seminarium 1850. Han tog sin Afsked 1896.

8. *Peder Marius Hansen* er født 24. Maj 1865 i Mullerup, Flødstrup Sogn, og dim. fra Skaarup 1886. 1. Januar 1887 ansættes han som Hjælpelærer i Herringe og blev i 1888 Andenlærer i Skamby. Han blev kaldet til Førstelærer og Kirkesanger i Turup 7. April 1896 og tog sin Afsked 1931. Han var Bibliotekar for det Sognebibliotek, som han havde faaet oprettet.

9. *Frode Lund* er født 10. Marts 1900 i Rosilde, Vindinge Sogn, og er Søn af Lærer P. Lund, nu Lærer i Stillebæk, Veflinge Sogn. Han er dim. 1922 fra Odense Seminarium og blev fra 1. November s. A. konstitueret som Andenlærer ved Rønbjerg Skole ved Skive og fast ansat samme Sted fra 1. Juli 1923. Den 1. August 1924 forflyttedes han til Ore Skole (Andenlærer), og 1. Juli 1931 blev han kaldet til Turup Skole som Førstelærer og Kirkesanger. Han har faaet Uddannelse paa Statens Kursus som Tegnelærer.

Børnetallet er nu 88 (1933), men har været i jævn Nedgang i de sidste Aar.

B. Forskolen.

Forskolen er oprettet mellem 1885 og 1890.

1. Frøken *Maren Nielsen* var den først ansatte Lærerinde. Hun var da ueksamineret, men tog senere Eksamen og ansattes ved Krarup Skole.

2. Frøken *Frederiksen* var ved Skolen fra 1890—98.

3. Frøken *M. Andreasen* fra 1898—1912. Rejste til Amerika.

4. Frøken *J. Damsgaard* fra 1912—14.

5. Frøken *A. Andersen* fra 1914—17 er fra 1917 Lærerinde ved Skolen i Ebberup, Kærum Sogn.

6. Frøken *M. Sørensen* fra 1917—19.

7. Frøken *A. Pedersen* fra 1919—25.

8. Frøken *Kirstine Freedtoft Olesen* blev ansat 1926; har gennemgaaet Statens etaarige Kursus for Forskolelærerinder.

Lærerindens Bolig blev opført ved Hovedskolen 1900; indtil da boede Lærerinderne forskellige Steder i Byen.

Lærerembedets Jordlod var oprindeligt 6 Tdr. Land, hvoraf 4½ Td. laa langs Landevejen op ad „Smaabjerger“, og 1½ Td. Land, væsentlig Eng, laa ved Lærerboligen. Jorden blev bortsolgt 1904.

Efter en Indberetning af Lærer Storm i 1875 havde Embedet dengang følgende Indtægter: 6 Tdr. Rug, 35 Tdr. Byg, 5 Favne Brænde, 128 Lispund Hø, 192 Lispund Halm. Skolepenge 1 Kr. pr. Barn (98 Børn), Offer og Accidenser 356 Kr. 88 Øre, Julerente 3 Tdr. 5½ Skp. Byg, Kirkesangerløn 20 Kr., Kirkebylærerløn 4 Tdr. Byg.

Besætningen var 2 Køer og 2 Faar. Haven var 2 Skp. Land, og i Bygningen fandtes 5 Værelser foruden Køkken, Spisekammer, Pigekammer og Kælder. I Lejligheden findes endnu en Rude, hvori staar indridset „Storm 1879“.

Oldtidsgrav i Turup Sogn.

Det synes, som om der har været færre jordfaste Oldtidsmindesmærker (Dysser, Kæmpehøje) i Turup Sogn end i Søby, i al Fald har man i vore Dage kun Viden om tre Høje. I Turup paa Matr.-Nr. 14 c har der været en rund Høj, som er sløjjfet for ca. 60 Aar siden. Paa en Mark ved Blangstrup, Matr.-Nr. 9, tæt ved Vejen fra Turup til Blangstrup, findes endnu en ret anelig Høj

„Lunghøj“;¹⁷⁾ den er mærkelig nok ikke fredet. Derimod er en Høj i Nærheden af Hunkebjerg, beliggende i Blangstrup Skov, Matr.-Nr. 2, fredlyst af daværende Sogneraadsformand Jens Nielsen Hansen ved tinglæst Deklaration af 4. Oktober 1901. Højen er 2½ Meter høj og 57 Meter i Omkreds, den er helt beplantet med Træer og Buske.

Oldsagsfund fra Turup Sogn.

A. Stenalder.

En Flintøkse 7½ Tomme lang, et Flintspyd og en Rygsav er alt, hvad Nationalmuseet har modtaget fra Turup henhørende til Stenaldertiden.

B. Bronzealder.

I 1811 har Apoteker Bøving, Faaborg, indleveret til Nationalmuseet tre mindre Bronzegenstande, fundne i en Mose ved Turup. Den ene Genstand er mulig et Hængekar.

C. Jernalderen.

En Tang af Jern med rundt Benhaandtag, ornamenteret med Skraalinier er fundet i Turup Mose og sendt til Museet 1894. Af Tangen, hvis oprindelige Længde har været 47 cm, er den ene Gren velbevaret, af den anden er kun et Stykke paa 20 cm tilbage.

D. Stenrække og Fund fra Bronzealderen.

Ved Opførelsen af et Hus ved „Øjet“ (den lille Sø) stødte man i 1926 henved en Alen under Overfladen paa en Række Sten, ca. 1 Alen brede, der afdækkedes i 8—10 Alens Længde. Rækken syntes at fortsætte sig ind i en tilgrænsende Mark, og de afdækkede Sten brugtes til Dels som Fundament for det ny Hus. Fra Nationalmuseet udtales, at det er usikkert, om det drejer sig om et Anlæg fra Oldtiden — der kendes intet tilsvarende — og Fundet peger snarest i Retning af historisk Tid.

6—8 Alen fra Stenrækken fandtes en ca. 4 Alen bred Plet, hvor Jorden var sort af Trækul, og midt i Pletten stod en Ler-

---

¹⁷⁾ Nationalmuseet kalder Højen „Loddehøj“. Man fortæller, at naar „Lunghøj“ ikke er blevet sløjftet, som de andre Høje i Sagnet, da den dog ligger paa en dyrket Mark, er det, fordi der gaar det Sagn, at alle Gaardene i Blangstrup vil brænde, den Dag den sløjfjes, saa alene af den Grund burde den jo fredes!

Der siges, at der i Højens Indre er gemt en Guldhest, men det Sagn heftes ogsaa paa andre Kæmpehøje. Det ser ikke ud til, at der er gravet i denne Høj i tidligere Tid.

urne, som desværre gik itu. I denne Urne fandtes en Bronze-armring, en Ravperle, samt nogle Knogle-rester. Disse Sager indsendtes til Museet til Eftersyn, hvorefter de igen tilbagesendtes. Paa Marken lige ved „Øjet“ er ligeledes fundet en Brandplet med Trækul.¹⁸⁾

Fyens Stiftsmuseum har i 1928 købt en Bronzecerter, d.e. Økse

med Skafthul, som er fundet i Turup Sogn, men det er ikke nærmere oplyst, hvorfra den stammer.

Tegnet af Lærer Lund, Turup.

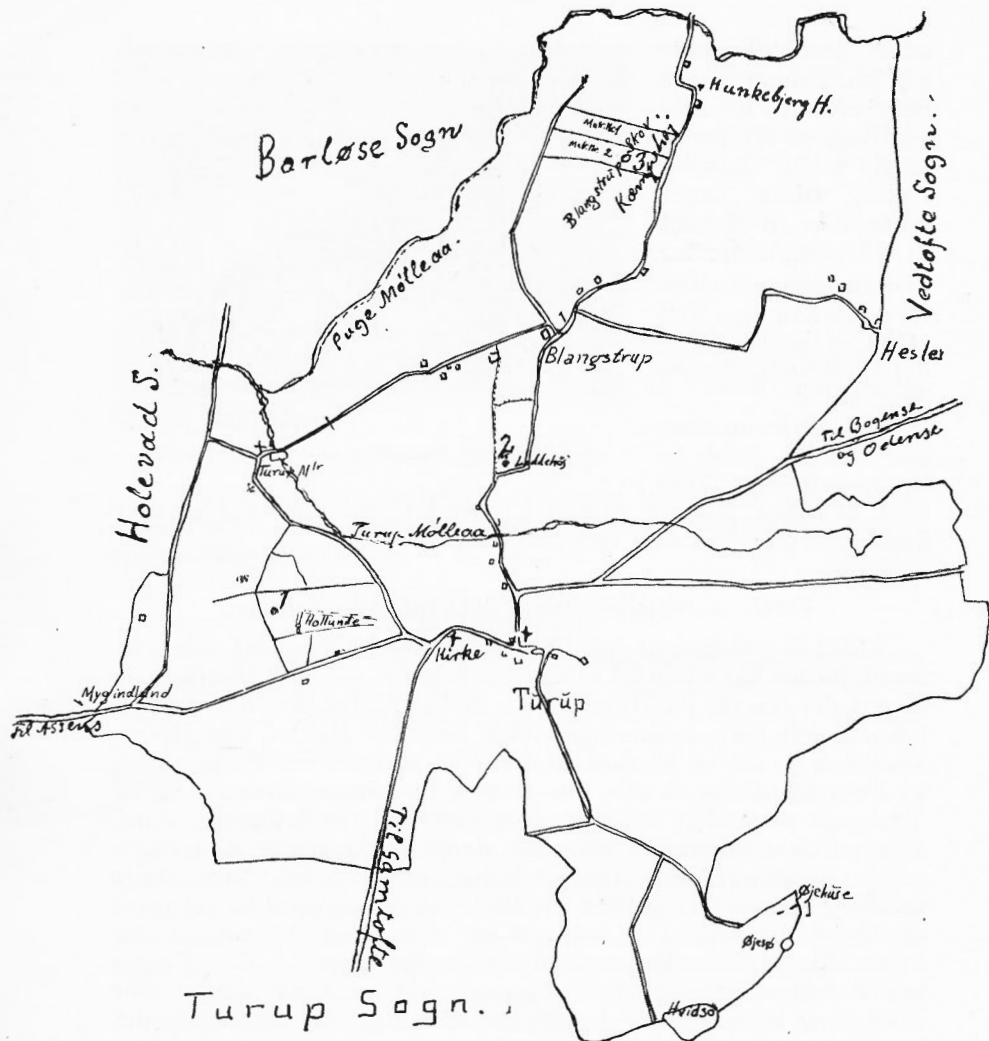
Kæmpehøjen i Blangstrup Skov. Ved Vintertid.

Fæste, Jordfællesskab, Udskiftning og Selveje.

Indtil Slutningen af det 18. Aarhundrede ejedes det meste af Bondejorden her i Landet af Herremændene, som saa bortfæstede de enkelte Gaarde og Huse for en aarlig Ydelse, der dels bestod i Korn, dels i Fæsterens personlige Arbejde, *Hoveri*, paa Herremændens Gaard og Marker. Det var en ældgammel Forpligtelse, at Fæstebønderne skulde yde Hoveri til „Sædegaarden“, og en Ydelse af personligt Arbejde, som Vederlag for Brugen af Jord, kan vel ikke ubetinget siges at stride imod sunde Grundsætninger, saalænge dette Arbejde holdes indenfor bestemte aftalte Grænser. Men efterhaanden var Hoveridagenes Antal blevet mere og mere ubestemte, og det var ret vilkaarligt, hvormeget Arbejde den enkelte Herremand kunde forlange af sine Fæstebønder. At et saadant Forhold var i høj Grad hæmmende for Driften og Pasningen af Fæstegaardene, siger sig selv; men det kom ogsaa til at gribe forværende ind i Selvejerbøndernes Vilkaar overfor Herremændene. Selvejerbøndernes Forpligtelse til „Arbejde og Tynge“ over for den Jorddrot, der ejede „Herligheden“, var nemlig fastsat i Forhold til Fæstebøndernes Hoveri og maatte ikke udgøre mere end en Fjerdedel af, hvad der kunde affordres en Fæster, som besad en hel Gaard. Men var Fæsternes Forpligtelse i Virkeligheden ubegrænset, kunde Selvejerens paa denne Maade let blive det samme, naar Herremandens og hans Forvalters Sindelag var dertil. Man har fra den Tid Eksempler

¹⁸⁾ Se Læge H. Bisgaards Artikel i Aarb. f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter, Aarg. 1925, 3. B., 4. Hefte, S. 498—508.

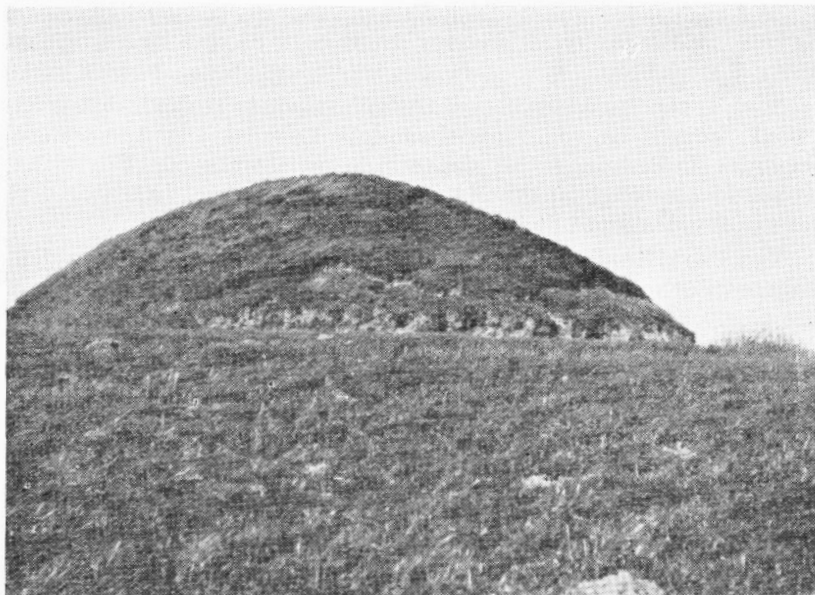

Baag Herred. Gamtofte Sogn

Kort over Turup Sogn. Tallene 1 er en sløjfet, 2—3 er bevarede Kæmpehøje.

paa, at en Fæster paa en Gaard med 6 Tønder Hartkorn (ca. 25 ha. Land) har maattet yde „12 Pløjedage, 46 Spanddage og 152 Gangdage aarlig foruden den Tid, som medgik til Parkers og Dammes Rensning, Haandlanger- og Tækkearbejde, Skovning af Tømmer, Opsætning af Stengærder o. desl.¹⁹⁾

¹⁹⁾ Reinhardt: „Den danske Bondestands Krønike“.

Kæmpehøjen „Lungehøj“ eller „Loddehøj“.

En anden Ordning ved Driften af Bondejorden, som var en stor Hindring for Udviklingen af den enkelte Landmands Dygtighed, var *Jordfællesskabet*, der var nedarvet fra de ældste Tider og næsten uændret havde holdt sig gennem Aarhundreder, indtil det ved Forordningen af 23. April 1781 ophævedes for Danmarks Vedkommende.

Jordfællesskabet omfattede samtlige Gaardmænd i Byen uden Hensyn til om de var Selvejere eller Fæstere, og kun de umiddelbart op til Byen grænsende Toftejorder var den enkelte Bymands Selveje. Bymarken var ikke delt i saamange Lodder, som der var Gaarde i Byen; men for at enhver Bonde kunde faa en lige god Lod, var Marken delt i Vange og Aase efter Hensyn til Jordens Godhed og Beliggenhed, og hver af disse Vange (Aase) var igen ved „Rebning“ udstykket i ligesaa mange Agre, som der var Bymænd. En lignende Deling gjaldt ogsaa for Overdrev og Tørve-moser.

Denne her omtalte Deling af Bymarken medførte, at den enkelte Bonde kunde have sin Jord spredt ud over 30—40, ja, undertiden indtil 80 forskellige Steder. Driftsmaaden var fastsat i den Vedtægt eller Bylov, som var vedtaget af Bymændene, og var for den største Del af Landet det saakaldte „Trevangsbrug“, d. v. s., at de to Vange tilsaaedes med Korn og den tredie var udlagt til Græs.

I Søby-Turup Sogne var Bønderne i Slutningen af 18. Aarhundrede alle Fæstere — paa en enkelt Undtagelse nær. Ifølge „Assens Amts Landmaalings Matricul“ fra omkring 1750 ²¹⁾ var der i Søby Sogn følgende Gaarde:

Skovgaarde med Hartkorn	21	Tdr.	0	Skp.	3	Fdk.	1	Alb.
Præstegaarden —	4	-	0	-	3	-	0	-

Fæstere under Skovgaarde i Kirkesøby:

Jørgen Pedersens Gaard m. Hartkorn	8	Tdr.	7	Skp.	0	Fdk.	2	Alb.
Hans Knudsens — —	4	-	3	-	3	-	0	-
Jeppe Simonsens — —	4	-	0	-	1	-	1	-
Jens Jensens — —	6	-	0	-	2	-	2	-
Hans Mortensens — —	3	-	3	-	0	-	0	-
Jens Tygesens — —	4	-	1	-	2	-	2	-

I Søsøby:

Hans Laursens Gaard m. Hartkorn	3	Tdr.	4	Skp.	2	Fdk.	0	Alb.
Laurs Poulsens — —	7	-	2	-	0	-	2	-
Christen Pedersens — —	4	-	7	-	1	-	2	-
Rasmus Pedersens — —	5	-	3	-	3	-	1	-
Hans Hansens — —	6	-	5	-	1	-	2	-
Hans Laursens — —	6	-	3	-	0	-	1	-
Rasmus Jensens — —	5	-	7	-	0	-	0	-
Mads Christensens — —	4	-	4	-	1	-	1	-
Hans Jørgensens — —	8	-	1	-	1	-	1	-
Laurs Jensens — —	7	-	0	-	1	-	2	-

Tyllegaardene:

Laurs Hansens Gaard m. Hartkorn	7	Tdr.	5	Skp.	0	Fdk.	0	Alb.
Jørgen Laursens — —	7	-	2	-	0	-	1	-

Fæstere under Brahesborg:

I Kirkesøby:

Anders Pedersens Gaard m. Hartkorn 3 Tdr. 5 Skp. 0 Fdk. 1 Alb. samt 10 Husmænd.

I Søsøby:

Jens Hansens Gaard m. Hartkorn	1	Tdr.	3	Skp.	2	Fdk.	1	Alb.
Anders Olsens og } — —	4	-	1	-	3	-	2	-
Hans Andreasens }								

²¹⁾ Denne Matrikel er en Afskrift af Matrikelen 1688.

Endvidere i Søby Sogn:

Søby Kirkejord .....1 Tdr. 2 Skp. 3 Fdk. 1 Alb.
samt 7 Huse, afgiftspligtige til Rektoren ved Nyborg lærde Skole.

I Turup Sogn var følgende Fæstere under Brahesborg:

I Turup:

Mads Hendrichsens Gaard m. Hartk.	11	Tdr.	5	Skp.	2	Fdk.	0	Alb.	
Anders Laursens	—	—	6	-	7	-	0	-	1
Hans Laursens	—	—	7	-	1	-	1	-	1
Niels Hansens	—	—	7	-	3	-	3	-	0
Jørgen Johansens	—	—	4	-	2	-	2	-	2
Jacob Jørgensens } og Peder Thomsens }	—	—	10	-	5	-	1	-	2 ²²⁾

I Blangstrup:

Niels Pedersens Gaard m. Hartkorn	12	Tdr.	3	Skp.	3	Fdk.	2	Alb.	
Niels Pedersen Skiøttes	—	—	5	-	4	-	2	-	1
Christen Jensens	—	—	2	-	0	-	2	-	0
Hans Nielsens	—	—	6	-	5	-	1	-	0
Peder Laursens	—	—	9	-	2	-	0	-	1
Mads Jørgensens	—	—	4	-	6	-	0	-	1

Fæstere under Frederiksgave:

Hans Clausens Gaard i Turup	11	Tdr.	6	Skp.	3	Fdk.	2	Alb.	
Laurs Pedersens Gaard i Blangstrup	9	-	3	-	1	-	0	-	

Fæstere under Løgismose:

Hans Hansens Gaard i Turup	5	Tdr.	6	Skp.	2	Fdk.	2	Alb.	

Fæstere under Nislevgaard:

Laurs Andersens Gaard m. Hartkorn	4	Tdr.	1	Skp.	3	Fdk.	0	Alb.	

Fæstere under Erholm:

Anders Nielsens Gaard m. Hartkorn	2	Tdr.	1	Skp.	0	Fdk.	0	Alb.	

Fæster under Østrupgaard:

Christen Christensens G. m. Hartkorn	6	Tdr.	1	Skp.	1	Fdk.	2	Alb.	

Under Kærumgaard:

Hans Jensens Gaard m. Hartkorn	6	Tdr.	1	Skp.	1	Fdk.	1	Alb.	
Annekspræstegaarden beboedes af Rasmus Larsen.	—	—	4	-	0	-	3	-	0

²²⁾ Gaarden var paa det Tidspunkt endnu ikke delt.

Jørgen Johansens Gaard (Hartk. 5 Tdr. 6 Skp. 2 Fdk. 2 Alb.) var afgiftspligtig til Rektoren ved Nyborg lærde Skole. Af de i Turup værende 8 Huse tilhørte de to Byskriveren i Fredericia og et tilhørte Claus Pedersen i Barløse.

Turup Mølle ejedes af Elias Petersen, Kaals Mølle, Assens, og beboedes af Hans Petersen.

Turup Kirkejord stod for Hartkorn 1 Td. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb.

Den eneste Selvejer i Turup Sogn i Midten af det 18. Aarh. var Jens Nielsen i Blangstrup, hvis Gaard havde 11 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Hartkorn foruden Skovskylde 1 Fdk. 1 Alb.

Konge- og Kirketienden af Søby Sogn efter Matriklen af 1688 var 21 Rigsdaler 12 Skilling og oppebares af Ejeren paa Skovgaarde. Kirketienden af Turup Sogn var 21 Rigsdaler 6 Skilling og tilhørte ligeledes Skovgaarde. Kongetienden af Turup Sogn, 21 Rigsdaler 6 Skilling oppebares derimod af Hr. Hartvigsen paa Orelund „i Fæste af Odense Hospital“.

Samtlige Landejendomme i Søby og Turup Sogne blev i det 19. Aarhundrede købt enten til Arvefæste eller til „ren Ejendom“; men nogen stor Udstyknings eller Deling af de gamle Ejendomme er der ikke foregaaet i de sidste Par Hundrede Aar i disse Sogne; i Hovedlinierne har Gaardene den Dag i Dag væsentlig samme Areal som ved Udskiftningen.

I en gammel Bog: „Encomion Regni Daniæ“, som er „tilsammenskrevet af Jens Lauritsen Wulf Boghandler og prentet i Kjøbenhavnen af Peter Hake Aar 1654“, staar følgende om Fyn:

„Det meget skønne Land Fyen, som med al Rette maa og kan kaldes et fint Land for sine herlige Gaver og Frugtbarhed med skøn og herlig Skov, Mark, Agger, Eng, Fiskevand og herlig Folk og meget andet mere. Det ligger en half Mil østen for Jylland og mellem begge Land gjør Hafvet Skilsmisze med den smalle Strøm, som vi almindelig kalde Mælfarsund (Lille Bælt) . . . Fyens Stift indeholder: Købstæder 16,²³⁾ Herreder 21, Kirker 264, Hele-Bøndergaarde, Cronens 1842 og Halve-Bøndergaarde, Cronens 281.“

Denne snart 300 Aar gamle Udtalelse om, at Fyn var „et fint Land“, og at vore Forfædre var et „herligt Folk“ kan vi kun glæde os over, og saa prøve paa at overveje om Land og Folk fremdeles kan svare til denne Udtalelse.

De to smaa Sogne, som er omtalt i denne Artikel, svarer i Skønhed og Frugtbarhed fuldt ud til, hvad man venter at se paa Fyn, „Danmarks Have“.

²³⁾ Lolland og Falster hørte dengang med til Fyns Stift.